

C İ L T 2

S A Y I 1

Y I L 2 0 2 0

AKADEMİK TARİH VE ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ATAD

JOURNAL OF ACADEMIC HISTORY AND STUDIES

V O L U M E 2

I S S U E 1

Y E A R 2 0 2 0

Çağhan UYAR

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7548-0438>

Esen ERTUĞRUL

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3470-7042>

**TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASAL MODERNLEŞMESİ
AÇISINDAN MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ (1975-1978)**

Atıf yapmak için: Çağhan Uyar ve Esen Ertuğrul, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, (2020), s.48-85.

**NATIONALIST FRONT GOVERNMENTS IN TERMS OF POLITICAL
MODERNIZATION OF TURKEY IN REPUBLICAN ERA (1975-1978)**

To cite this article: Çağhan Uyar and Esen Ertuğrul, "Nationalist Front Governments In Terms Of Political Modernization Of Turkey In Republican Era (1975-1978)", *Journal of Academic History And Studies*, Volume:2, Issue: 1, (2019), pp. 48-85.

Makale Geliş Tarihi: 24.05.2020 – Yayına Kabul Tarihi: 10.05.2020

ATAD

Çevrimiçi (online) erişim için <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataddergi>

ATAD

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

Çağhan UYAR*
Esen ERTUĞRUL**

**TÜRKİYE’DE CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASAL MODERNLEŞMESİ
AÇISINDAN MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ (1975-1978)**

Özet: Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde grubu bulunan merkez sağ partiler tarafından kurulmuştur. Türk siyasi hayatının 1975-1978 devresini kapsayan Milliyetçi Cephe Hükümetleri, toplamda iki ayrı hükümetten meydana gelmiştir. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak adlandırılan ilk kabine Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel önderliğinde; Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi ortaklığıyla oluşturulmuştur. İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, yine Demirel’in liderliğinde; Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi’nden müteşekkildir. Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri, merkez solun devlet idaresinde söz sahibi olmasını engellemek amacıyla kurulmuştur. Bu çalışmada; dönemin öne çıkan olgularından olan otoriterizm-demokrasi çelişkisi, siyasi kamplaşma ve politik çatışmalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçi Cephe, Süleyman Demirel, Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi.

**NATIONALIST FRONT GOVERNMENTS IN TERMS OF POLITICAL
MODERNIZATION OF TURKEY IN REPUBLICAN ERA (1975-1978)**

Abstract: Nationalist Front Governments are established by the centre-right parties within the Grand National Assembly of Turkey. Covering the 1975-1978 period of Turkish political life, the Nationalist Front Governments consist of two separate governments in total. The first cabinet, called the First Nationalist Front Government, was led by the Justice Party President Süleyman Demirel; it was created in partnership with the National Peace Party, the Nationalist Movement Party and the Republican Trust Party. The Second Nationalist Front Government, again under the leadership of Demirel; is composed of the Justice Party, the National Salvation Party and the Nationalist Movement Party. In terms of political modernization of the Republican Era, the Nationalist Front Governments were established to prevent the centre-left from having a say in the state administration. In this study; among the prominent facts of the period, the conflict of authoritarianism-democracy, political camping and political conflicts will be discussed.

Keywords: Nationalist Front, Suleyman Demirel, Justice Party, Nationalist Movement Party, National Salvation Party.

---

* Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, caghan_uyar07@hotmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7548-0438>

** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, eertugrut@anadolu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3470-7042>

GİRİŐ

Türkiye, Tanzimat ile önemli bir makas değişimi yapmıştır.¹ Osmanlı'nın klasik geleneksel anlayışının terk edilerek modernleşmeye hızlı bir adaptasyonu nakşeden Tanzimat, geniş yelpazede pek çok dönüşümün katalizörü olmuştur.² Münhasıran Tanzimat'ın eğitim hususundaki yenilikleri, "Osmanlı vatanseverliği"³ üst formunda birleşen yeni bir kuşak yaratmıştır.⁴

Tanzimat'ın yetiştirdiği jenerasyon dinamik ve aksiyoner tutumlarıyla modern Türk siyasetinin temellerini atmıştır.⁵ Osmanlı aydınlar topluluğunun da nüvesini meydana getiren aydın nesli, asrî Türk siyasetini kabaca üç ana ekseninde toparlamıştır. Fahri Yetim, Türk siyasasının dayandığı üç menşei "Şinasi'nin komplekssiz Batıcılığı, Namık Kemal gibi en geniş oranda parlamentolu bir idareden faydalanmak isteyenler ve Ali Suavi gibi parlamenter demokrasiyi insan tabiatına aykırı bir çeşit oyun olarak değerlendirenler"⁶ şeklinde ifade etmiştir. Merkez sol ve merkez sağ politikaların siyasî damarları takip edildiğinde; Ali Suavi, Şinasi ve Namık Kemal gibi münevverlere kadar ulaşılmaktadır.⁷

İkinci Meşrutiyet atmosferinde Türkiye'de siyasallaşma irtifa kazanmıştır.⁸ Meşrutiyet ortamının bir getirisi şeklinde siyasî partileşme, politik oluşumlar, iktidar-muhalefet ilişkileri ve siyasî polarizasyonun inkişafı söz konusu olmuştur. Zira Tarık Zafer Tunaya da İkinci Meşrutiyet'in hazırladığı zemin

---

¹ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, "Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuğu 1808-1975"*, C. 2, Çeviren: Mehmet Harmancı, (İstanbul: E Yayınları, 2010), s. 86-215.

² Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat, "Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu"*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), s. 31-165.

³ Taha Akyol, *Onlar da Kahramandı, "Güce Boyun Eğmediler"*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2020), s. 39.

⁴ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuğu*, Çevirenler: Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), s. 17-94; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), s. 205-280; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çeviren: Yasemin Saner, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), s. 83-133; Esen Ertuğrul ve Çağhan Uyar, "Sıradışı Bir Yeni Osmanlı Aydını: Ali Suavi", *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Çağdaş Düşünce Hayatı Dergisi*, C. 2, S. 2, (2019), s. 65.

⁵ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri, "1895-1908"*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 33-312.

⁶ Fahri Yetim, "Modern Bir Aydın Hareketi Olarak Yeni Osmanlılar ve İslam Dünyası", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, (Nisan 2015), s. 9.

⁷ Fahri Yetim, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Düşüncesinde Arayışlar*, (İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2017), s. 7-59.

⁸ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat, "1908-1918"*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), s. 36.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

için “*siyasî laboratuvar*” değerlendirmesini paylaşmaktadır.⁹ Türk siyasi tarihinde iktidar-muhalefet ilişkileriyle politik geleneklerin biçimlenmeye başlaması, İkinci Meşrutiyet’e tekabül etmektedir. 1908 Devrimi’ne müteakip gelişmeler, siyasî kamplaşma ve parti içi hizipleşmeler gibi olguları Türk siyasetinin genetiğine mündemiç hale getirmiştir.¹⁰

Türkiye’nin İkinci Meşrutiyet ile kesintisiz parlamenter rejime geçmesi, aşırı siyasallaşmayı da beraberinde getirmiştir.¹¹ Esasen bu fevkaladelik birtakım Türk aydının evveliyatlı olarak “*Bihruz Bey sendromu*” yaşaması¹² ve modernleşme sürecindeki türbülans etkisinden kaynaklanmaktadır.¹³ Yenileşme hareketlerinin bazı merhalelerdeki yapısal problemlerden ileri gelen sorunsallar zinciri doğru orantılı olarak aktüel siyasete yansımıştır. Bu bağlamda demokrasi bilincinin alt yapısının kuvvetli bir pozisyona getirilememesi, güncel siyaseti cepheleşme ve çatışmalara gebe bırakmıştır.¹⁴ Siyasal modernleşmeye paralel ve senkronize bir şekilde; Muhafazakâr-İslamcılar ile Yenilikçi-modernistler, İttihat ve Terakkî’yle Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi erken dönem kamplaşmalar görülmüştür.¹⁵ Milli Mücadele devrinde İstanbul Hükümeti’yle Ankara Hükümeti polarizasyonu gözlemlenmiştir.¹⁶ Bunun gibi, Anadolu da kendi içinde çeşitli fraksiyonlara ayrılarak cepheleşme yaşamıştır. Örneğin iradi yapıları nedeniyle yerel ölçekli kongreler arasında¹⁷ ya da kongrelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi

---

⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, (İstanbul: Yedigün Matbaası, 1960), s. 97-99.

¹⁰ Ahmet Yıldız, *Cumhuriyetin Demokrasiyle İmtihanı*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2012), s. 11-45.

¹¹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Çeviren: Yavuz Alogan, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), s. 44-61; Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Çeviren: Fatmagül Bertkay (Baltalı), (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016), s. 9-33; Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), s. 21-23.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz: Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, Derleyenler: Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 21-79.

¹³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çeviri: Boğaç Babür Tuna, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2013), s. 25.

¹⁴ Hakkı Uyar, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2012), s. 17-112.

¹⁵ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2017), s. 280-290; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), s. 53-88.

¹⁶ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, “İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe”*, C. 1, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008), s. 84-208.

¹⁷ Bülent Tanör, *Türkiye’de Kongre İktidarları, “1918-1920”*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), s. 317-324.

(TBMM) arasında bazı meseleler olmuştur. TBMM bünyesinde de Birinci Grup ile İkinci Grup kutuplaşması söz konusudur.¹⁸

Tek Parti devrinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası arasında siyasî gerilim meydana gelmiştir.¹⁹ Çok partili siyasi hayatla birlikte çatışma hâli CHP'yle Demokrat Parti (DP) şeklinde cereyan etmiştir. DP'nin Vatan Cephesi uygulaması, kutuplaşmalara yeni bir veçhe kazandırmıştır.²⁰ 1961 Anayasası ile girilen ortamda merkez sağ ve merkez sol şemsiyesinde hareket alanı bulan kamplaşma, çeşitli alt varyasyonlara da ayrılarak kristalizasyona uğramıştır. Türk siyasetindeki polarizasyon 1970'li yıllara geldiğinde yeni bir forma bürünmüştür.²¹

Yakın dönem siyasi tarihinin spekülâtif değerlendirmesinde de görüldüğü üzere; modern Türk siyaseti, cepheleşmelere oldukça gebedir. Türk demokrasisi politik kamplaşma hususunda, ciddi bir devinim etrafında seyretmektedir. Bu araştırma Türk siyasetinin doğal bir retoriği şeklinde beliren politik kutuplaşmaların 1970'li yıllara tebarüz ettiği biçimiyle Milliyetçi Cephe Hükümetleri'ni konu edinmektedir. Milliyetçi Cephe Hükümetleri bahsindeki literatürün muhtevası incelendiğinde, genellikle gazetecilik soruşturması mahiyetinde ele alındığı dikkati çekmektedir. Çalışmanın temel problematiği de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma Türk demokrasisini Milliyetçi Cephe Hükümetleri'ne iten dinamikleri merkez-çevre ilişkileri bağlamında inceleme maksadı gütmektedir. Böylece aydınlatılan tarihsel kesite ilişkin literatüre bilimsel anlamda katkı sunulması planlanmaktadır.

---

¹⁸ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet, "İkinci Grup"*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), s. 607-614.

¹⁹ Mustafa Albayrak, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2010), s. 97-125; Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2012), s. 281-344; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, "1923-1931"*, (Ankara: Yurt Yayınları, 1981), s. 27-271.

²⁰ Hakkı Uyar, *Demokrat Parti İktidarında CHP, "1950-1960"*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), s. 258-350; Cem Eroğul, *Demokrat Parti, "Tarihi ve İdeolojisi"*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1990), s. 146.

²¹ Esat Arslan, *"1980 Öncesi İstikrarsızlık Döneminin Demokrasimize Olumsuz Yansımaları", Cumhuriyet Dönemi Demokratikleşme Faaliyetleri Sempozyumu Bildirileri, "28 Ekim 2005-İstanbul"*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2010), s. 193-211.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

1. Milliyetçi Cephe Hükümetlerine Giden Süreç

Türkiye’de erken cumhuriyet döneminin siyasi ve anayasal kurumsallaşması kademeli bir şekilde gerçekleşmiştir. Buna göre sırasıyla yerel mahiyetteki kongreler, Sivas Kongresi ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, TBMM, parlamento hükümeti ve Teşkilât-ı Esasiye’deki “*Türkiye Devleti’nin şekl-i hükümeti Cumhuriyettir*”²² tadiliyle Meclis’ten izafi özerk hükümet basamakları izlenmiştir.²³

Cumhuriyet idaresiyle birlikte, 1924 Anayasası kullanılmaya başlanmıştır. İhtiyaç halinde revizyona tabi tutulan 1924 Anayasası,²⁴ dönemin koşulları gereğince cumhurbaşkanlığı makamının tarafsızlığını öngörmemektedir. Türkiye’nin tek parti rejimiyle yönetilmesi ve temsilî demokrasinin uygulanması hasebiyle cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan devlet liderinin tarafsız olması hususunda sakınca duyulmamıştır. Ersan Şen bu durumu “*Devletin başı olarak seçilecek cumhurbaşkanının da milletvekili olması gerektiğinden, ister istemez objektif tarafsızlığı mümkün olamazdı*”²⁵ ifadeleriyle açıklamıştır. Buradan hareketle şartlar dolayısıyla cumhurbaşkanlığı mevkiinin pozisyonu ciddi gerilimlere yol açmamıştır. Ayrıca tek partili rejim çok partili demokrasinin hazırlık safhasını meydana getirmiştir.²⁶ Kadro ve Ülkü dergileriyle de cumhuriyet dönemi soluyla sağının sinir uçlarını teşkil edilmiştir.²⁷

1946 yılında çok partili siyasi hayata geçilmiştir.²⁸ Cumhuriyet devrinin yeni bir veçhe kazanmasının önünü açan çok partili politik yaşam, iktidar muhalefet ilişkilerinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Dönemin entelektüel bir hareketliliği olarak beliren Forum dergisi çevresinde demokrasi ve siyaset üzerine aydınlarca kafa yorulmuştur.²⁹ Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız olmamasının yarattığı sorunsallar başat olmak üzere Anayasa

---

²² Murat Bardakçı, *Yıkılış ve Kuruluş, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Belgeleri”*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 222.

²³ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s. 288.

²⁴ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, “Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923-1938)”*, C. 3/1, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013), s. 73-80.

²⁵ Ersan Şen, “1924 Anayasası”, *Haber7.com*, (24 Ocak 2017), Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020.

²⁶ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, s. 349-357.

²⁷ Ahmet Kızılkaya, *Atatürkçü Milliyetçiliğin İki Yüzü Kadro ve Ülkü, “Devrim İdeolojisinin Rakip Müellifleri”*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2020), s. 209.

²⁸ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, “Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller”*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), s. 239.

²⁹ Ali Somel, *Devletçilik ve Planlama Tartışmalarına Damga Vuran Forum Dergisi*, (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2010), s. 17.

Mahkemesi, çift parlamentolu sistem, üniversite özerkliği, kalkınma planları, özgürlükler gibi konular Forum dergisinde ele alınmıştır. Forum dergisinde aydınlar arasında fikrîsel düzlemdeki bahisler, Akis ve Kim'in³⁰ de tahkimatıyla,³¹ 27 Mayıs sonrası siyasi sistemin rehabilitasyonu ve demokratik mekanizmaların oluşumunda kaynaklık teşkil etmiştir.³²

Türk siyasetinin modern hüviyetini kazanması, 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir.³³ 1961 Anayasası'nın yarattığı görece özgürlük ortamı, siyasi yelpazenin farklı noktalarında konumlanan parti ve örgütlenmelerin önünü açmıştır. Sendikalizm ve muhtelif fikriyattaki basın da itkisiyle çoğulculuğa dayalı politik atmosfer doğmuştur.³⁴ 1961 Anayasası'nın çerçevesini çizdiği siyasallaşma doğru orantılı bir şekilde toplumsal hareketliliğe sebebiyet vermiştir. Anayasal güvenceyle legalize edilen kesimler, aşırı politizasyona ve siyasî radikalizmin katı versiyonlarına yol açmıştır.³⁵

1960'lı yıllardan itibaren siyasî, toplumsal ve ekonomik gelişmelerle ilgilenmek Türk aydını açısından epey cazip hale gelmiştir.³⁶ Aydınların güncel olan yoğun eğilimi, uzun bir yelpazede dinamik fikrî devinimlerin lokomotifi olmuştur. Akis, Devrim, Diriliş, Dönüşüm, Eylem, Forum, Ötüken, Sosyal Adalet, Tohum, Türk Yurdu ve Yön gibi dergiler, aydınlar için entelektüel tartışma ve düşünce üretme üssü vazifesi görmüştür.³⁷ Ancak

---

³⁰ Akis ve Kim, Türk demokrasisinin 1950'li ve 1960'lı yıllarında etkili olmuş düşünce dergileridir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hatice Sinem Hüroğlu, *Akis Mecmuasına Göre Türkiye'de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler (1954-1967)*, (Ankara, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s. 3-115.

³¹ Mustafa Şener, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, (İstanbul: Yordam Kitap, 2010), s. 77-79.

³² Mete Kaan Kaynar, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), s. 451-464.

³³ İlber Ortaylı ve İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı, "1923-2023"*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2017), s. 177-181.

³⁴ Bülent Tanör, *Anayasal Gelişme Tezleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s. 146; Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye, "2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı"*, (Remzi Kitabevi, Basım yeri ve basım tarihi belirtilmemiş), s. 156-162; İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), s. 36-39; Christos Teazıs, *İkincilerin Cumhuriyeti, "Adalet ve Kalkınma Partisi"*, (İstanbul: Mızrak Yayınları, 2010), s. 48-49.

³⁵ Atıl Cem Çiçek, *Milliyetçilik Bayrağını Sosyalistler Taşır!*, *"Türk Siyasal Yaşamında Yön Dergisi (1961-1967)"*, (İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016), s. 11; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye, "1945-1980"*, Çeviren: Ahmet Fethi, (İstanbul: Hil Yayınları, 2015), s. 187.

³⁶ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset, "27 Mayıs-12 Mart"*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), s. 11-12.

³⁷ Çiçek, *a.g.e.*, s. 21-49.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

düşünsel cereyanların güçlü hareketliliği sosyal ve politik polarizasyonu tetiklemiştir.

Türk demokrasisi, 1961 Anayasası ile ilk defa koalisyon yönetimiyle tanışmıştır.³⁸ İşbaşına gelen koalisyon hükümetlerinin siyasal tansiyonu yüksek tutması, çatışma halini kaçınılmaz kılmıştır. Zira siyasallaşmanın müfrit boyutlara ulaşmasının kargaşa ve kaosu beraberinde getirmesi sosyolojik bir realitedir.³⁹

Tevfik Çavdar, Türkiye’nin 1960’lı yıllarının manzarasını “*Ekonomik büyümeye açık ve bunu bir ölçüde gerçekleştirmeye başlamış bir toplumun varlığı (...) sınıfların belirginleşmesi ve aralarındaki çelişkinin büyümüş olmasının yarattığı sorunlar; toplumsal yapıdaki değişimin de etkisiyle yığınların daha sivil bir toplum yaratma arzularının büyümesi; 1961 Anayasası’nın sağladığı çoğulcu özgürlük ortamının iktisadi düşünceye yönelik tartışmalara getirdiği canlılık*”⁴⁰ cümleleriyle aktarmıştır.

Şerif Mardin, Türk siyasetinin temelindeki toplumsal kopukluğu modernleşmenin örgüseli içerisinde açıklamaktadır. Buna göre 1960’lı yıllarda ordu, aydınlar ve bürokrasiden müteşekkil Tarihsel Blok ile merkezin dışındaki kesimlerin çatışması müzmin vaziyettedir. Elit-bürokrat tipolojisini muhafaza etmek isteyen merkez, çevreyi henüz devlet idaresinde “*yetkin*” görmemektedir.⁴¹ Ancak tarihsel süreç içerisinde ekonomik güç elde edinen çevre, yumuşak ve kademeli bir şekilde merkeze kayma eğilimi sergilemiştir.⁴² Haddizâtında Marksist teoriye göre de iktisadî gücü elinde barındıran grupların siyaseten kuvvetli pozisyona geçeceği ileri sürülmüştür.⁴³ 1970’li yıllarda çevrenin merkeze nüfuzu gözlemlenmiştir. Bu durum merkezi de zamanla çevreye itmiştir. Böylece merkez çevreye; çevre

---

³⁸ Muzaffer Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*, (Ankara: BigBang Yayınları, 2015), s. 34-35.

³⁹ Nuray Mert, *İslâm ve Demokrasi, “Bir Kurt Masalı”*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), s. 79.

⁴⁰ Tevfik Çavdar, “*Cumhuriyet Döneminde Türk İktisadi Düşüncesi*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, (İstanbul: İletişim Yayınları, Basım tarihi belirtilmemiş), s. 1082.

⁴¹ Şerif Mardin, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, Derleyenler: Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 35-77.

⁴² Nuray Mert, *Hep Muhalif Olmak*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), s. 235-237.

⁴³ H. Birsen Örs, 19. *Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), s. 165-251; Emile Burns, *Marksizm Nedir?*, Çeviri: Mehmet Dikmen, (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), s. 21-23.

de merkeze geçerek alışılagelenin aksine farklı bir merkez evre modeli naksetmiştir.⁴⁴

2. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Kurulması

Türk siyasetinin 1970'li yıllarına 12 Mart Muhtırası damga vurmuştur.⁴⁵ Esasen ordu içi hesaplaşmalardan peyda olan 12 Mart Muhtırası'nın⁴⁶ faturası siyasi iktidara kesilmiştir.⁴⁷ Silahlı Kuvvetler'in demokratik mekanizmalar üzerindeki vesayetçi tutumu 1973 senesinde düzenlenen genel seçimlere dek devam etmiştir.⁴⁸

1973 Genel Seçimleri, 12 Mart sürecini sonlandırmıştır. Seçimlerde CHP yeni, genç ve dinamik Genel Başkanı Bülent Ecevit ile boy göstermiştir.⁴⁹ Adalet Partisi (AP) kanadında Genel Başkan Süleyman Demirel'in tipik itidalli tavrının çatışmacı bir hüviyete dönüşümüne işaret etmiştir.⁵⁰ Süleyman Arif Emre⁵¹ liderliğindeki Milli Selamet Partisi (MSP) cenahında ise tinsel ögelerin sıkça kullanılması söz konusu olmuştur.⁵² Seçim sonuçlarına göre; CHP birinci, AP ikinci, Demokratik Parti (DKP) nc, MSP dördüncü, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) beşinci, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) altıncı parti çıkmıştır. Siyasi partiler; CHP % 33,3, AP % 29,8, DKP % 11,9,

---

⁴⁴ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi, "Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar"*, C. 1, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010), s. 163-181.

⁴⁵ Hakkı Uyar, *İki Darbe Arasında CHP, "1960-1971"*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), s. 372-394; Erol Mütercimler, *Komple Teorileri, "Aynanın Arında Kalan Gerçekler"*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), s. 9.

⁴⁶ Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, (İstanbul: Koza Yayınları, 1976), s. 390-395.

⁴⁷ Kayalı, *Ordu ve Siyaset*, s. 147-210; Erol Bilbilik, *Öncesi Sonrasıyla 9 Mart-12 Mart Süreci*, (İstanbul: -Profil Yayıncılık, 2013), s. 14-245; Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, "I. Dünya Savaşından 1971'e"*, C. 3, (İstanbul: Gözlem Yayınları, 1976), s. 1741-1749.

⁴⁸ Tefik avdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, "1950'den Günümüze"*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), s. 191-230.

⁴⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), s. 191-196; Halil İnalçık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017), s. 68-72; Remzi şahin, *Ecevit ve evresi*, (Ankara: Hitit Ajans Doğuş Matbaası, 1974), s. 29; Aytekin Gezici, *Bir Karaoğlan Masalı Bülent Ecevit*, (İstanbul: Akis Kitap, 2006), s. 53-54; Hakkı Uyar, *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri zerine Genel Bir Değerlendirme*, (İstanbul: TÜSES Yayınları, 2000), s. 11-58; Hasan Bülent Kahraman, *Sosyal Demokrasi Türkiye ve Partileri*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), s. 208-209; Bülent Ecevit, *Bu Düzen Değişmelidir*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), s. VIII.

⁵⁰ Ayşegül Komsuoğlu, *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, (İstanbul: Bengi Yayınları, 2008), s. 19.

⁵¹ Süleyman Arif Emre ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Menderes ınar, *Türk Parlamento Tarihi, "TBMM XIII. Dönem (1965-1969)"*, C. 4, (Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, basım tarihi belirtilmemiş), s. 1603-1604.

⁵² Işıl Arpacı, *Türk Siyasetinde Erbakan*, (İstanbul: Kopernik Kitap, 2017), s. 235.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

MSP % 11,8, CGP % 5,3, MHP % 3,4 oranlarında oy almışlardır. Buna karşın sırasıyla 185, 149, 45, 48, 13 ve 3 milletvekili ile Meclis’te temsiliyet hakkı elde etmişlerdir.⁵³ Parlamentodaki aritmetik dağılıma mukabil hiçbir siyasî partinin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlayamadığı görülmektedir.

Seçimlerde sağ partiler parçalı bir katılım sergilerken sol partilerin bütün halinde iştiraki, sonuçları etkileyen temel etmen olmuştur. Tabandaki dalgalanma siyasî partiler arasındaki kutuplaşmayı hızlandırmıştır.⁵⁴ Özellikle sağ kesimdeki “*çevrenin temsilcisi olma yarışı*” kendi aralarında uzlaşya varamama eğilimini tetiklemiştir.⁵⁵ Ayrıca birbirlerine karşı propaganda malzemesi vermek istemeyen sağ cenahtaki partiler, CHP ile koalisyon kurmaya yanaşmamışlardır.⁵⁶ Bu süreçte devlet idaresi partiler üstü Naim Talû Hükümeti tarafından icra edilmiştir.⁵⁷

1973 Genel Seçimleri’nden sonra takribî dört aylık hükümet bunalımı yaşanmıştır. Siyasî partiler arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle hükümet kurulamaması, Birinci Milliyetçi Cephe’nin kilometre taşlarını döşemiştir.⁵⁸ Ancak süreç içerisinde MSP’de genel başkan değişikliği olmuştur. Süleyman Arif Emre’nin yerine Necmettin Erbakan geçmiştir.⁵⁹ MSP’nin yeni lideri “*rüştünü ispat etmek adına*” CHP ile koalisyona yeşil ışık yakmıştır. MSP açısından tabanda ve parti içinde birtakım rahatsızlıklar uyandıran durum⁶⁰ hükümet krizinin çözülmesi ve Türkiye’nin içinde bulunduğu serencamdan kurtarılması gayesi öne sürülerek kısmen yatıştırılmıştır. Erbakan’ın Siyasal İslamcı kimseleri devlet içinde kadrolaştırma ve Milli Nizam Partisi gibi

---

⁵³ *Resmi Gazete*, S. 14698, (31 Ekim 1973), s. 6-23.

⁵⁴ Tanju Tosun, *Türk Parti Sisteminde Merkez-Sağ ve Merkez-Solda Parçalanma*, (İstanbul: Boyut Yayınları, 1999), s. 113-120.

⁵⁵ Muharrem Ergin, *Milliyetçiler Korkmayın Birleşiniz*, (Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A. Ş., 1976), s. 154-176; İsmail Cem, *Siyaset Yazıları, “1975-1980 Türkiye’si”*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), s. 5.

⁵⁶ Sina Akşin (Ed.), *Türkiye Tarihi, “Çağdaş Türkiye 1908-1980”*, C. 4, (İzmir: Cem Yayınevi, 2018), s. 270.

⁵⁷ Türker Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, (Ankara: Sim Matbaacılık, 1995), s. 193-194.

⁵⁸ Fuat Uçar, *Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2015), s. 145.

⁵⁹ Soner Yalçın, *Erbakan*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013), s. 82.

⁶⁰ Doğan Duman, *Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*, (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1997), s. 86.

kapatılma endişesini⁶¹ bertaraf etmek de ayrıca amaçlarındandır.⁶² CHP ise seçimlerin galibi çıkması ve “devlet partisi” imajının doğal bir refleksi olarak merkezde kalabilmek amacıyla hükümete girmiştir. Başka bir ifadeyle iktidarla karar mekanizmalarını çevreye kaptırmak niyetinde olmayan merkez, MSP ile anlaşma yolunu seçmiştir.⁶³

Türkiye’nin otuz yedinci hükümeti CHP ve MSP arasında kurulmuştur. 7 Şubat 1974 tarihinde güvenoyu alarak işbaşı yapan hükümet, kısa zamanda bazı problemler yaşamaya başlamıştır. Genel af görüşmeleri, Kıbrıs Barış Harekâtı, MSP’nin laiklik dışı olduğu iddia edilen birtakım icraatları, MİT Müsteşarlığı krizi, eğitim hususundaki münakaşalar hükümet ortakları arasında çatlak yaratan meseleler olarak gündem yaratmıştır.⁶⁴

CHP ve MSP’den müteşekkil koalisyon hükümeti, açmazlarla karşılaşması ortaklığın sonunu getirmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı ile arkasına “Kıbrıs Rüzgârını” alan Bülent Ecevit, bazı protokol ihlalleriyle hükümet krizi çıkarmayı ve erken seçime gitmeyi planlamıştır. Ecevit, bu yolla tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu sağlamayı hedeflemiştir. Erbakan’ın Ecevit’in hamlesine misilleme yapması üzerine hükümet sonlanmıştır. Parlamentodaki diğer siyasî partiler, Ecevit’in gayesini öngörmeleri dolayısıyla bunalımın suni yaratıldığını iddia etmişlerdir.⁶⁵ Bilâ, bu döneme ilişkin görüşlerini “CHP-MSP Koalisyonunun bozulmasından sonraki dönem, Türkiye için, hayati önemde olayların başladığı günlerdir”⁶⁶ ifadeleriyle paylaşmıştır.

Otuz yedinci hükümetin 17 Kasım 1974 tarihinde dağılması, yeni bir hükümet bunalımı doğurmuştur. Hükümet kurma problemi aşamadığı için partiler üstü bir hükümet modelinde anlaşılmıştır. Geçici olması tasarlanan hükümet, Sadi İrmak başkanlığında teşekkül edilmiştir. Parlamentodan güvenoyu almadan zorunluluk gereği işbaşında kalan Sadi İrmak Hükümeti,⁶⁷ 29 Kasım

---

⁶¹ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Millî Nizam Partisi*, (Ankara: Kitap Dostu Yayınları, 2016), s. 165-203.

⁶² Arpacı, a.g.e., s. 237-239.

⁶³ Suna Kili, *1960-75 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nde Gelişmeler*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976), s. 372-381.

⁶⁴ Nedim Yalansız, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon Hükümetleri (1961-1980)*, (İzmir: T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), s. 196-214.

⁶⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, “Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)”*, C. 5, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002), s. 284-323.

⁶⁶ Hikmet Bilâ, *CHP Tarihi, “1919-1979”*, (Ankara: Doruk Matbaacılık Sanayi, 1979), s. 601.

⁶⁷ Kara, a.g.e., s. 124.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

1974 ile 31 Mart 1975 tarihleri arasında görev yapmıştır.⁶⁸ Bu süreç içerisinde siyasî partiler arasında koalisyon girişimleri gerçekleştirilmiştir.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 1974 Aralık’ının başlarında CHP dışarıda tutulacağı her türlü koalisyon için yeşil ışık yaktığını belirtmiştir.⁶⁹ MSP ile DKP, Demirel’in söylemlerine müspet yaklaşırken Ecevit, erken seçim mevzusunda ısrarını sürdürmüştür.⁷⁰ Sadi Irmak Hükümeti’nin güvenoyu alamaması ve krizin çözümlenememesinden ötürü Ecevit şerit değiştirerek bunalımı sonlandırabilecek formüllere açık olduğu beyanatında bulunmuştur. Buna karşın Demirel, “*CHP ile ancak savaş halinde koalisyon yapabileceklerini*” ifade etmiştir.⁷¹

TBMM’deki sağ partiler, CHP’nin hariç tutulacağı bir hükümet kurmak üzere toplantılar gerçekleştirmiştir. Partilerin birbirleriyle ortak bir noktada buluşabilmeleri oldukça sürüncemeli geçmiştir. Kamuoyuna yansıyan görüşmeler, zamanla çeşitli isimlendirmelerle ön plana çıkmıştır. Başlangıçta Milliyetçi Partiler Topluluğu şeklinde nitelendirilen müzakereler süreç içerisinde Milliyetçi Cephe adını almıştır.⁷²

Sadi Irmak güvenoyu alabilmek amacıyla partilerle birkaç tur görüşme gerçekleştirmiştir. Uzun bir vetireye yayılan müzakerelerden herhangi bir netice alınamaması⁷³ nedeniyle Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümet kurma vazifesini Demirel’e tevdi etmiştir. AP’nin CHP’den sonraki en büyük parlamento çoğunluğunu sağlaması ve göreve Demirel’in kendisinin talip olması, Korutürk’ün yetkilendirme sebepleri arasındadır.⁷⁴ Hızlı bir şekilde çalışmalarına başlayan Demirel⁷⁵ “*milliyetçilerin bu hükûmetin kuruluşuna engel olmayacağı kanaatindeyiz*”⁷⁶ mesajını vermiştir.⁷⁷

AP tarafından yürütülen Milliyetçi Cephe Hükümeti müzakerelerinde MSP, CGP, MHP ve DKP ile görüşülmüştür. DKP, AP içerisindeki bir

---

⁶⁸ Türker Sanal, *Türkiye’nin Hükümetleri*, (Ankara: Sim Matbaacılık, 1997), s. 165-166.

⁶⁹ “*AP Birkaç Gün Daha Ortak Arayacak*”, *Milliyet*, 6 Aralık 1974, s. 1-10; “*AP, Ecevit Dışındaki Liderlere Çağrı Yaptı*”, *Milliyet*, (7 Aralık 1974), s. 1-10.

⁷⁰ “*AP’nin Çağrısına Verilen Cevaplar...*”, *Milliyet*, (8 Aralık 1974), s. 1.

⁷¹ “*5 siyasî partinin kararı*”, *Milliyet*, (5 Mart 1975), s. 1.

⁷² Uçar, *a.g.e.*, s. 154-168.

⁷³ “*Irmak Görevi Braktı*”, *Milliyet*, (14 Mart 1975), s. 1.

⁷⁴ “*Demirel, Milliyetçi Cephe Hükûmete tâlip olmuştur dedi*”, *Milliyet*, (18 Mart 1975), s. 1-10; “*Görev Demirel’de*”, *Milliyet*, (20 Mart 1975), s. 1.

⁷⁵ “*Demirel: Meclis’ten Güvenoyu Alırız*”, *Milliyet*, (23 Mart 1975), s. 1.

⁷⁶ “*Demirel, Anlaşmaya Vardık Dedi*”, *Milliyet*, (21 Mart 1975), s. 1-10.

⁷⁷ “*Koalisyon Protokolü İçin Çalışma Başladı*”, *Milliyet*, (22 Mart 1975), s. 1.

hizipleşmeden neşet olmasından ötürü ortaklığa soğuk yaklaşmıştır. Parlamentodaki sandalye sayısından dolayı MSP –ambleminde de yer aldığı üzere- anahtar⁷⁸ rol oynamıştır. Bu noktada Siyasal İslamcılık vesilesiyle bagajı kalabalık olan MSP'nin⁷⁹ ordu çevrelerince “mimli” izleniminin aşılması sorunsalı çıkmıştır. MSP'nin hükümete dâhil olması durumunda Silahlı Kuvvetler'in tepkisini törpülemek amacıyla merkeze yakın ve ordu cenahınca itibarlı addedilen CGP'nin paratoner işlevi görmesi planlanmıştır. Böylece CGP orduyla gerilimlerin blokajı maksadıyla koalisyona ortak edilmiştir.

1975 yılı Mart ayının sonlarında; AP, CGP, MHP ve MSP Milliyetçi Cephe Hükümeti konusunda uzlaşya varmışlardır. Dört siyasi partinin milletvekili sayısı parlamentodan güvenoyu almaya yetmemiştir. Bu noktada DKP'deki Celal Bayar hizbi harekete geçerek dokuz milletvekili istifa etmiştir. DKP'den ayrılan dokuz milletvekili “Memleketin içinde bulunduğu hükümet buhranından kurtulması (...) amacı ile”⁸⁰ Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni destekleyeceğini belirtmiştir.⁸¹

TBMM'nin güvenoyunu almadan işbaşında kalan Sadi Irmak Hükümeti, parlamentonun işlevlerini yerine getirememiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalım durumu, Meclis'in yetkilerini fonksiyonel hale getirebilecek bir hükümetin varlığını elzem kılmıştır. Bu noktada Milliyetçi Cephe Hükümeti, bir nevi garantör gibi algılanmıştır. DKP'den müstafi dokuz milletvekiliyle Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin önündeki pürüzler temizlenmiştir. Böylece hükümet kurma hazırlıkları tamamlanmıştır.

3. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti; AP, MSP, MHP ve CGP ortaklığıyla 31 Mart 1975 tarihinde kurulmuştur. Dördüncü Demirel Hükümeti yahut Otuz Dokuzuncu Hükümet olarak da bilinen dörtlü koalisyona Demirel başkanlık etmiştir. Erbakan, MHP lideri Alparslan Türkeş ve CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ise Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı şeklinde görev almıştır.⁸²

---

⁷⁸ Ali Murat Ağırbaş, *Milli Görüş Siyaseti, “Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne”*, (İstanbul: Kopernik Kitap, 2019), s. 34.

⁷⁹ Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), s. 105.

⁸⁰ “9'Lar DP'den İstifa Etti”, *Milliyet*, (29 Mart 1975), s. 1.

⁸¹ Murat Arslan, *Süleyman Demirel*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), s. 140-143.

⁸² Türker Sanal, *Demirel Hükümetleri*, (Ankara: Sim Matbaacılık, 2000), s. 9-11.

**Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe
Hükümetleri (1975-1978)**

Hükümetin Bakanlar Kurulu ve bakanlık makamına getirilenlerin siyasi partileri şu şekildedir;

- Devlet Bakanlığı: Gıyasettin Karaca (AP), Hasan Aksay (MSP), Mustafa Kemal Erkovan (MHP), Osman Albayrak (AP),⁸³ Seyfi Öztürk (AP);
- Gençlik ve Spor Bakanlığı: Ali Şevki Erek (AP);
- Gümrük ve Tekel Bakanlığı: Orhan Öztrak (CGP);
- Adalet Bakanlığı: İsmail Müftüoğlu (MSP), Zeyyat Baykara (Bağımsız);⁸⁴
- Milli Savunma Bakanlığı: Ferit Melen (CGP);
- İçişleri Bakanlığı: Oğuzhan Asiltürk (MSP), Sabahattin Özbek (AP),⁸⁵
- Dışişleri Bakanlığı: İhsan Sabri Çağlayangil (AP);
- Maliye Bakanlığı: Yılmaz Ergenekon (AP);
- Milli Eğitim Bakanlığı: Ali Naili Erdem (AP);
- İmar ve İskân Bakanlığı: Nurettin Ok (AP);
- Bayındırlık Bakanlığı: Fehim Adak (MSP);
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı: Kemal Demir (CGP), Vefa Tanır (CGP);⁸⁶
- Ulaştırma Bakanlığı: Nahit Mentese (AP), İbrahim Aysoy (Bağımsız);⁸⁷
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı: Korkut Özal (MSP);
- Köyişleri Bakanlığı: Vefa Poyraz (AP);

---

⁸³ Mustafa Kemal Erkovan 31 Mart 1975 ile 30 Nisan 1977 tarihleri arasında devlet bakanlığı makamında bulunmuştur. Daha sonra yerine Osman Albayrak geçmiştir. Osman Albayrak da 30 Nisan 1977 ile 21 Haziran 1977 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

⁸⁴ İsmail Müftüoğlu 31 Mart 1975 ile 11 Nisan 1977 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı yapmıştır. Daha sonra yerine Zeyyat Baykara geçmiştir. Bağımsız Milletvekili Zeyyat Baykara 11 Nisan 1977 ile 21 Haziran 1977 tarihleri arasında makamda kalmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

⁸⁵ Oğuzhan Asiltürk 31 Mart 1975 ile 11 Nisan 1977 tarihlerinde görevde kalmıştır. Daha sonra makama getirilen Sabahattin Özbek 11 Nisan 1977 ile 21 Haziran 1977 tarihleri arasında bakanlık yapmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

⁸⁶ Kemal Demir, 31 Mart 1975’ten 19 Nisan 1977’e kadar bakanlık koltuğunda bulunmuştur. 19 Nisan 1977 tarihinde Kemal Demir’in yerine Vefa Tanır geçmiştir. Tanır, 21 Haziran 1977 tarihine kadar makamda kalmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

⁸⁷ 31 Mart 1975 ile 11 Nisan 1977 tarihleri arasında Ulaştırma Bakanlığı görevini Nahit Mentese yürütmüştür. 11 Nisan 1977’den 21 Haziran 1977 tarihine kadar da İbrahim Aysoy bakanlık yapmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

- Sosyal Güvenlik Bakanlığı: Ahmet Mahir Ablum (AP);
- Çalışma Bakanlığı: Ahmet Tevfik Paksu (MSP), Şevket Kazan (MSP);⁸⁸
- Ticaret Bakanlığı: Halil Başol (AP);
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı: Abdülkerim Doğru (MSP);
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: Mehmet Selahattin Kılıç (AP);
- Kültür Bakanlığı: Rıfki Danışman (AP);
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı: Nahit Menteşe (AP), Lütfi Tokoğlu (AP);⁸⁹
- Orman Bakanlığı: Turhan Kapanlı (AP).⁹⁰

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ortaklarının bakanlık nezdindeki dağılımı incelendiğinde parlamentodaki sandalye niceliğiyle uyuşmadığı dikkati çekmektedir. Örneğin Meclis'te on üç milletvekiliyle temsil edilen CGP, devlet bakanlığı ve başbakan yardımcılığı makamı haricinde üç bakanlık almıştır.⁹¹ Üstelik bakanlıklardan bir tanesi de Milli Savunma Bakanlığı gibi kritik öneme sahip bir pozisyonudur. Bu durum CGP'nin koalisyonun paratoneri işlevine haizliğinin altını çizmektedir. Sadece üç mebus ile TBMM'de temsiliyeti bulunan MHP ise iki önemli bakanlık elde etmiştir. MHP'nin vekil sayısının üçte ikisi oranında bakanlık kazanması, nispeten toplumsal şiddet olaylarındaki ve "sokaktaki gücüyle" alakalıdır.⁹² Kabinede AP'den sonra en güçlü konumda MSP yer almaktadır. AP'nin Meclis'teki sandalye sayısının MSP'nin yaklaşık üç misli olmasına rağmen bakanlık dağılımı neredeyse yarı yarıyadır. Denilebilir ki; MSP, Bakanlar Kurulu'nda "anahtarlık" maharetini sürdürmüştür. Buradan hareketle; dörtlü koalisyonun

---

⁸⁸ Ahmet Tevfik Paksu, 31 Mart 1975 ile 10 Kasım 1976 tarihleri arasında Çalışma Bakanlığı yapmıştır. Daha sonra yerine Şevket Kazan geçmiştir. Kazan da 16 Kasım 1976 ile 21 Haziran 1977 tarihleri arasında makamda kalmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

⁸⁹ Nahit Menteşe, 31 Mart 1975 ile 11 Nisan 1977 tarihleri arasında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı yapmıştır. 11 Nisan 1977'de kabinde değişikliğe gidilerek makama Lütfi Tokoğlu getirilmiştir. Tokoğlu 11 Nisan 1977 ile 21 Haziran 1977 tarihleri arasında görevde kalmıştır. Bkz: Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, s. 199-200.

⁹⁰ Sanal, *Türkiye'nin Hükümetleri*, s. 167-168; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, "4. Dönem, 58. Birleşim", C. 11, (1 Nisan 1975), s. 256-257.

⁹¹ Gürcan Bozkır, *Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi (1967-1980)*, (İzmir: T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), s. 220-229.

⁹² Yakup Kaya ve Hüseyin Şahin, "Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçi Cephe Hükümetleri", *Tarihin Peşinde*, S. 19, (2018), s. 528.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

hassas bir zemin üzerine bina edildiği fakat “*narinliğinden*” dolayı kırılabilirliğini da bünyesinde barındırmıştır.

Dörtlü koalisyonun muvazenesi sağlama hüneri Süleyman Demirel’e aittir. 12 Mart döneminde “*şapkasını alıp giden lider*” şeklinde lanse edilen Demirel’in⁹³ politik kariyerinin bittiği değerlendirilmiştir. Demirel ise adeta bir virtüöz gibi süreci iyi yönlendirerek tekrar iktidara gelmiştir. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nde Demirel’in mahareti, aynı istikametteki sağın zıt kutuplarını ortak paydada buluşturabilmesidir.⁹⁴ Tanıl Bora, Türk merkez sağını -kimya biliminden referansla- maddenin halleriyle benzeştirerek açıklamaktadır. Bora, bu husustaki görüşlerini “*milliyetçiliği Türk sağının grameri/dilbilgisi olarak ele alıyorum. İçerikleri, kavramları, imgeleri uyarlama, uydurma gücü esas olarak ondadır. Milliyetçilik (...) Türk sağının katı hâlidir. İslâmcılığa Türk sağının lügatçesi olarak, imge, değer, ritüel kaynağı olarak bakıyorum (...) İslâmcılık Türk sağının sıvı hâlidir (...) Muhafazakârlık, içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, duruş/duyuş biçimi, üslûptur; Türk sağının ‘havasıdır’ (...) muhafazakârlık (...) Türk sağının gaz hâlidir*”⁹⁵ ifadeleriyle belirtmektedir. Bu mecazdan yola çıkarak Demirel, Türk merkez sağının katı, sıvı ve gaz hallerini bir araya getirmiştir. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti özelinde CGP’ye de maddenin dördüncü bir hali olan plazma vasfı metafor olarak yüklenebilir. Maddenin plazma hâli, serbest elektronlara maliktir. Müstakil hareket alanına sahiptir. Yüksüzdür ve elektrik iletme özelliği vardır. CGP’nin ordu çevrelerince saygınlığı vesilesiyle diğer sağ partilere görece “*kuşku uyandırmaması*” serbest manevra alanı tanımıştır. CGP’nin merkezde yer alan bir partiden türemesi ve Tarihsel Blok olgusunun jenerik özelliklerini yansıtması prestijine nötr durum atfetmiştir. Silahlı Kuvvetler ile yaşanabilecek gerilimlerde CGP’nin paratoner işlevi görmesi, maddenin plazma halini andırmaktadır.

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ile ilgili Başbakan Demirel, “*rejim hükümeti*” değerlendirmesi yapmıştır.⁹⁶ Merkez sağın farklı tonlarını birleştiren Demirel’in esas gayesi sistemin dışında kalmamaktır.⁹⁷ Çevrenin

---

⁹³ Aytekin Gezici, *İslamköy’den Türban Karşıtlığına Süleyman Demirel*, Akis Kitap, İstanbul, 2006, s. 19; Eren Sarı, *Çoban Sülü*, (Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2016), s. 5-39.

⁹⁴ Nuray Mert, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2007), s. 106; Arslan, a.g.e., s. 144.

⁹⁵ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli*, “*Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*”, (İstanbul: Birikim Kitapları, 2018), s. 8-9.

⁹⁶ Demirel: Canımızı dişimize takıp başarmalıyız”, *Milliyet*, (3 Nisan 1975), s. 1-12.

⁹⁷ Ümit Cizre, *AP-Ordu İlişkileri*, “*Bir İnkilemin Anatomisi*”, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 133-34.

mümessili olarak parlamentoda boy gösteren Demirel için karar alıcı mekanizmalardan uzaklaşmak bir nevi beka meselesidir. Bu nedenle çevreden merkeze kayma eğilimi sergilemiştir. Nitekim Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin teşekkülü sırasında “parlamentonun ikinci sınıf üyeleri değiliz. Bu memleketin ikinci sınıf çocukları da değiliz”⁹⁸ deklarasyonunu paylaşmıştır. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, Demirel'in çevreden merkeze geçme temayülü açısından önemli bir mihenk taşı olmuştur. Merkez sağdaki renklerin kombinasyonu ile sacayağı teşkil edilen strateji, zamanla Demirel'in kendisine “rejimin bekçiliğı” misyonu yüklemesini sağlamıştır.

Süleyman Demirel, kendisine atfettiğı “jandarmalık” pozisyonuyla Tarihsel Blok içerisinde yer edinmeye çalışmıştır. Evvelki tecrübelerinin birikimiyle iktidarda kalabilmesinin yegâne yolunu çevreden merkeze geçmek şeklinde telakki etmiştir. Demirel stratejisi açısından Türkiye'nin mevcut konjonktürünün en elverişli yöntemini seçmiştir. İçinden geldiğı siyasî geleneğın de bir gereğince komünizm karşıtlığına kanalize olan Demirel, gerilimleri bu minvalden yürütmüştür. Milliyetçi Cephe konfigürasyonu da aynı doğrultuda seyretmiştir. Böylece Tarihsel Blok cenahında meşruiyet edinmeye çalışan Demirel, merkeze oynamıştır. Ancak Demirel'in halen çevreyi temsil eder görüntü vermesi merkeze manevrayı “utangaç” yapmasına neden olmuştur.⁹⁹

Hem milliyetçi cephe, hem de cephe mefhumunu kullanması bakımından Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, Türk siyasî tarihi açısından bir ilke işaret etmektedir.¹⁰⁰ Dörtlü koalisyonun protokolünde ve hükümet programında; demokratik mekanizmalara işlerlik kazandırma, istikrar tesis etme, Atatürk İlkeleri'ne bağlılık, Komünist fikirlerle mücadele, Türk Milliyetçiliğine sadakat vurgulanmıştır. Ayrıca ekonomi, sağlık, eğitim, dış politika, sendikal yapılanmalar, birey hak ve özgürlükleri, çevre ve şehircilik, kalkınma, köy ve taşra politikaları hususlarında vaatler verilmiştir.¹⁰¹

Uzun hükümet bunalımları ve Otuz Sekizinci Hükümet'in güvenoylamasından muvaffakiyet elde edememesi hasebiyle parlamenter

⁹⁸ “Demirel, Bakanlar Kurulu Listesi İçin Korutürk'le Görüştü”, *Milliyet*, (31 Mart 1975), s. 7.

⁹⁹ Tanel Demirel, *Adalet Partisi, İdeoloji ve Politika*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 68-75.

¹⁰⁰ Hasan Bülent Kahraman, *AKP ve Türk Sağı*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009), s. 89; Tevfik Çavdar, “Adalet Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 8, (İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul, Basım tarihi belirtilmemiş), s. 2096.

¹⁰¹ İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C. 2, (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2015), s. 977-1321.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

işlevleri yerine getirememesi Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin ağır ve birikmiş problemleri olan bir Türkiye devralmasına sebebiyet vermiştir. Sorunsallar zincirinde iktisat ve dış politika mevzuları atbaşı gitmiştir. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin çözüm odaklı hareket etmekten ziyade kümülatif meseleleri CHP’nin bagajına yüklemek arzusuyla çatışma politikası izlemesi problematiklerin hallini güçleştirmiştir. CHP’nin de aynı tonu kullanması çözümsüzlüğü had safhaya ulaştırmıştır. Ayrıca zamanla koalisyon ortakları arasında başlayan ihtilaflar ve parti içi anlaşmazlıklar, istikrar atmosferinin dağılmasına yol açmıştır.¹⁰²

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ortakları arasındaki uyuşmazlıkların en net göstergesi, Meclis Başkanlığı intihabı için kırk sekiz tur oylama yapılmasıdır. Hükümetteki siyasî partilerin her birisinin kendi adaylarını seçtirmek istemesine karşın CHP’nin parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğunu elinde tutması sebebiyle Meclis Başkanlığı makamının doğal “*sahibi*” addedilmesi, işleri sürüncemede bırakmıştır. Nihayetinde parlamentodaki tıkanıklığı aşabilmek amacıyla CHP Milletvekili Kemal Güven üzerinde uzlaşa sağlanmıştır.¹⁰³ 24 Aralık 1975 tarihinde Kemal Güven, Meclis Başkanı olmuştur.¹⁰⁴

12 Ekim 1975 tarihinde Milletvekiliği Ara Seçimi yapılmıştır. TBMM’de boşalan altı milletvekili koltuğunu doldurmak amacıyla Amasya, Zonguldak, Bursa, Niğde, Eskişehir ve Urfa’da intihap gerçekleştirilmiştir. Seçimlerde CGP varlık göstermezken CHP, Türkiye Birlik Partisi (TBP), Demokratik Parti ve Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ortaklarından AP, MSP, MHP katılmıştır. Koalisyon üyesi partiler başlangıçta ittifak politikası güttülerse de iç çekişmeleri nedeniyle aralarında anlaşamamışlardır. Özellikle AP’nin MSP’ye yönelik “*ufalama*” siyaseti ve hükümetteki partilerin DKP tabanından oy devşirme yarışına soyunması, dörtlü koalisyon ortaklarının birbirlerinin “*kuyusunu kazdığı*” şeklinde yorumlanmıştır.¹⁰⁵

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ortakları elde ettikleri bakanlıklar kanalıyla devlet içerisinde hızlı bir kadrolaşma eğilimi sergilemişlerdir. Zaman zaman hükümet içi problemlere de sebebiyet verebilen kamusal

---

¹⁰² Uçar, *a.g.e.*, s. 207-256.

¹⁰³ “CHP’li Kemal Güven Seçildi”, *Milliyet*, (25 Aralık 1975), s. 1-10; “CHP’li Güven 280 oyla Meclis Başkanı seçildi”, *Cumhuriyet*, (25 Aralık 1975), s. 1.

¹⁰⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, “4. Dönem, 32. Birleşim”, C. 14, (24 Aralık 1975), s. 260-261.

¹⁰⁵ Cem, *a.g.e.*, s. 9; Arif İlman ve Cengiz Dönmez, “12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 21, (Bahar 2015), s. 173-174.

yerleştirmeler,¹⁰⁶ merkez sağ partilerin Tarihsel Blok'un bürokratizasyonunu bertaraf etmek ve kendi bürokratizasyonlarını meydana getirmek amacıyla yapılmıştır. Böylece bürokratizmin mümkün olduğunca törpülenmesi hatta atomizasyonu geręekleřtirilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Demirel ile ilgili bazı yolsuzluk iddiaları gündeme gelmiştir. Altan Öymen ve Uğur Mumcu tarafından yürütölen arařtırma¹⁰⁷ neticesinde kamuoyuna “*mobilya yolsuzluğu*”¹⁰⁸ şeklinde yansıyan mevzu, kısa zamanda siyasete sirayet etmiştir.¹⁰⁹ Ecevit, “*mobilya yolsuzluğu*” vesilesiyle hükümeti düşürmeyi amaçlamıştır. 1976 yılı bütçe görüşmeleri esnasında CHP tarafından verilen gensoru ile hükümetin güvenoyu alamaması sağlanmaya çalışılmıştır. CHP'nin beklediğinin aksine Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti güven tazelemiştir. Bu konudaki genel kanı; hükümetin devrilmesi hâlinde yerine alternatifinin bulunmaması ve dolayısıyla Türkiye'nin bunalıma sürökleneceği endişesinden güvenoyu verilmiştir.¹¹⁰ Ancak irtikâp durumu Demirel'in siyasi imajını olumsuz etkilemiştir.¹¹¹

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde partiler arası polarizasyon tırmanışa geçmiştir. Siyasi radikalizmin kademeli bir şekilde katılaşması toplumsal şiddet olaylarına sürat kazandırmıştır. Sol ve sağ gruplar arasındaki makas giderek açılmıştır.¹¹²

Erbakan'ın laiklik dışı olduğu iddia edilen söylemleri ve birtakım ordu atamaları, Silahlı Kuvvetler ile gerilim yaşanmasına yol açmıştır.¹¹³ Bu durum Süleyman Demirel'in çevreden merkeze kayma stratejisinin bir gereği olan orduyla iyi geçinme politikasını nispeten sekteye uğratmıştır.

---

¹⁰⁶ Uçar, *a.g.e.*, s. 214-218.

¹⁰⁷ Altan Öymen ve Uğur Mumcu, *Mobilya Dosyası*, (Ankara: Anka Yayınları, 1975), s. 21-138.

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler, “1908-1978”*, C. 4, (İstanbul, Tekin Yayınevi, 1978), s. 461.

¹⁰⁹ Çağhan Uyar, *Türk Siyasi Hayatında Mehmet Altan Öymen*, (Eskişehir: T. C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s. 27-28.

¹¹⁰ Uçar, *a.g.e.*, s. 234-235; “CHP'nin İçişleri Bakanı Hakkında...”, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1975, s. 1; “Demirel, Ecevit'i İspata...”, *Hürriyet*, (9 Eylül 1975), s. 3.

¹¹¹ Arslan, *a.g.e.*, s. 150.

¹¹² Ayfer Genç Yılmaz, “I. Milliyetçi Cephe Hükümeti: Siyasal Şiddet ve Devlet”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, (Eylöl 2015), s. 221-246; Murat Ağirel, *Sarmal*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), s. 82-83.

¹¹³ İlman ve Dönmez, *a.g.m.*, s. 175-178; Uçar, *a.g.e.*, s. 219.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

1977 Genel Seçimleri’ne doğru yaklaşılırken hükümet ortakları arasındaki gerilim tavan yapmıştır. CGP, MSP’yi “Atatürk düşmanlığıyla” suçlarken AP’yi de MSP’ye taviz vermekle itham etmiştir. CGP ve MHP, her fırsatta münhasıran MSP’den duydukları rahatsızlığı dile getirerek, hükümetten çekilme kartını öne sürmüşlerdir. MSP “kilit” konumunu sürekli kullanmaya çalışmıştır. AP ise olanağını bulduğunda kabine üyesi partileri eritme ve “sırtından atma” girişimlerinde bulunmuştur.¹¹⁴

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’ndeki çatlaklar koalisyonun dağılmaya yüz tutmasına yol açmıştır. Hükümetin sallantılı vaziyeti, TBMM’nin erken seçim kararı almasına neden olmuştur. Normal şartlar altında Ekim 1977’de düzenlenmesi planlanan genel seçimlerin 5 Haziran 1977 tarihinde icra edilmesine karar verilmiştir.¹¹⁵

4. 1977 Genel Seçimleri ve Ecevit’in Azınlık Hükümeti

1977 Genel Seçimleri, siyasî keşmekeş ortamında gerçekleşmiştir. Kaos atmosferinden ötürü seçimlere katılım %72 bandında kalmıştır.¹¹⁶ 5 Haziran 1977 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin sonuçlarına göre; CHP %41,4, AP %36,9, MSP %8,5, MHP %6,4, CGP ve DKP %1,9, TBP %0,4 ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) ise %0,1 oranında oy almıştır. Bu sonuçlar neticesinde; CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, CGP 3 ve DKP 1 milletvekili ile parlamentoda temsiliyet kazanmıştır. Bağımsızlardan dört kişi Meclis’e girerken, TİP ve TBP vekil çıkarabilecek çoğunluğu sağlayamamıştır.¹¹⁷

TİP’in baraj altında kalması, oylarının CHP’ye kaymasına yol açmıştır. CHP’nin önceki seçimlere nazaran aldığı yüksek oy oranı, sağdaki Milliyetçi Cephe’ye karşı solda da örtük bir cepheleşme olduğunu göstermiştir.¹¹⁸ Soldaki üstü kapalı ittifak siyasetinin alenen gerçekleştirilmemesinin başat

---

¹¹⁴ Cizre, *a.g.e.*, s. 134-137; Kara, *a.g.e.*, s. 146-155; Turan, *a.g.e.*, C. 5, s. 322-355; Alpay Kabacalı, *1977 Yılında Sağ Basın Ne Dedi*, (İstanbul: Derinlik Yayınları, 1977), s. 27-28; Hikmet Bilâ, *CHP 1919-1999*, (İstanbul: Doğan Kitap, 1999), s. 300-314; Hikmet Bilâ, *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, (Basım yeri belirtilmemiş, Milliyet Yayınları, 1987), s. 395-442; Sadık Albayrak, *Türk Siyasal Hayatında MSP Olayı*, (İstanbul: Araştırma Yayınları, 1989), s. 150-151.

¹¹⁵ “Seçim 5 Haziranda”, *Milliyet*, (6 Nisan 1977), s. 1; “Millet Meclisi Erken Seçim Kararı Aldı”, *Cumhuriyet*, (6 Nisan 1977), s. 1.

¹¹⁶ Bekir Gündoğmuş, *Siyasal Tercihler*, (İstanbul: Düzey Yayınevi, 2014), s. 98.

¹¹⁷ Çağhan Uyar, *a.g.e.*, s. 102; *Resmî Gazete*, S. 15971, (19 Haziran 1977), s. 3-48.

¹¹⁸ Vehbi Ersan, *1970’lerde Türkiye Solu*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), s. 66-67.

sebebi Ecevit'in CHP'yi diğer sol partilerden soyutlamasıdır.¹¹⁹ Zira Ecevit'in izolasyonu ortanın soluyla diğer sol partiler arasına kalın bir çizgi çekmiştir.¹²⁰

Seçimlerde Milliyetçi Cephe partileri ve DKP arasında oy dalgalanması görülmüştür. CGP'nin orduyla gerilimleri önleme misyonu seçimlerde gerilemesine neden olmuştur. MHP, bir önceki seçimlere göre oy oranını iki misline yakın artırmıştır. Buna mukabil parlamentodaki sandalye sayısını beş katına çıkarmıştır. MHP açısından önemli bir başarı sayılabilecek durum yeni dönemin "anahtarını" kısmen değiştirmiştir. MSP'deki ciddi oy düşüşü, seçimlerde dini sembolizasyonun halkı etkilemede güçlü bir amil olmadığını vazedmiştir. MSP ve MHP'nin pozisyonları, kamplaşma atmosferinin irtifa kazanmasını tetiklemiştir.¹²¹

AP ve CHP'nin totalde %78 bandını yakalaması, seçmenin iktidarı çevreye teslim etmedeki tereddüdünün izdüşümüdür. MSP, MHP, DKP ve CGP'nin Meclis'teki düşük temsiliyeti, toplumun idareyi çevreye devretmeye henüz hazır olmadığını delaletidir. Oyların mühim bir kısmının merkezde ve merkeze oynayan partilerde toplanması, çevreden merkeze kayma eğilimi sergileyen Demirel açısından imgesel değer taşımaktadır.

1977 Genel Seçimleri, toplumun istikrar ortamı arzuladığının alametifarikasıdır. Seçim sonrası göstergede CGP, MHP, MSP ve DKP'nin sonuçları, halkın koalisyon ve Milliyetçi Cephe'ye itibar etmediğini ortaya koymuştur.¹²² Devletin çevreden ziyade merkez tarafından yönetilmesinin altını çizen seçimlerde, tek partili ve düzen içerisinde seyreden siyasî iktidara projeksiyon tutmuştur.

CHP, seçimlerde -diğer partilerle mukayese edildiğinde- yüksek bir oy oranına ulaşmıştır. Buna mukabil parlamentodaki en kalabalık grubu oluşturmuştur. Ancak güvenoylamasında başarı elde edebilecek salt çoğunluğu sağlayamamıştır. TBMM'deki yeter sayıya erişememesine rağmen Ecevit, tek parti hükümetinden yana ağırlığını koymuştur.¹²³ Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk de Meclis'teki sandalye sayısını baz alarak hükümet kurma

---

¹¹⁹ Kurtuluş Kayalı, *Türk Kültür Dünyasından Portreler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), s. 37.

¹²⁰ Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Basım tarihi belirtilmemiş), s. 15-76.

¹²¹ Uçar, *a.g.e.*, s. 340-344.

¹²² Aynı yer.

¹²³ "Ecevit: CHP Hükümeti Kurmaya Hazır", *Milliyet*, (7 Haziran 1977), s. 1; "Ecevit: Barıştrıcı ve uzlaştrıcı bir program hazırlıyoruz", *Milliyet*, (26 Haziran 1977), s. 1; "Ecevit: AP ve MHP ile görüşmeyeceğim", *Milliyet*, (16 Haziran 1977), s. 1.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

görevini Ecevit’e tevdi etmiştir.¹²⁴ Milliyetçi Cephe partileri, bu durumu “*vahim Anayasa bunalımı*” şeklinde yorumlamıştır.¹²⁵

Uzun yıllardır tek başına iktidara gelme özlemi taşıyan CHP’nin TBMM’deki mebus sayısına mukabil hükümet kurmakla yetkilendirilmesi, önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.¹²⁶ Nihayetinde Kırkıncı Hükümet, Ecevit başkanlığında meydana getirilmiştir. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nden intikal eden meflûç vaziyetinin hızlıca restorasyonu, asayişin temini ve ekonomiden sosyal hayata; sağıktan kültürel faaliyetlere kadar geniş bir yelpazede gönenç bir atmosfer yaratılacağı vaatleri verilmiştir. 28 Haziran 1977 tarihinde işbaşı yapan İkinci Ecevit Hükümeti, toplumun tamamını kucaklama savını öne sürmüştür.¹²⁷ Hükümet programının okunduğu sırada AP, MHP ve MSP’li milletvekilleri Genel Kurul’dan ayrılmıştır.¹²⁸

Kırkıncı Hükümet döneminde Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin bürokratizasyon faaliyetleri sekteye uğratılmıştır.¹²⁹ CHP devlet kademelerindeki merkezi bürokrasinin muhafazasını sağlamak ve negatif bürokratik siyasete maruz kalmamak amacıyla kadrolaşmalara karşı hamle yapmıştır.

İkinci Ecevit Hükümeti, parlamentodaki mutlak çoğunluğu sağlayamadığı için tek partili azınlık hükümeti şeklinde faaliyet göstermiştir. Ecevit’in milletvekilleriyle toplantılarına karşın 3 Temmuz 1977 tarihindeki güvenoylamasında başarılı olamamıştır. Kırkıncı Hükümet, TBMM’de 217 oya karşın 229 red ve 2 çekimser oy almıştır. CHP’nin 213 milletvekili bulunmasına rağmen 217 oy alması, hükümetin Meclis içerisinde CHP harici bazı kesimlerce desteklediğine işaret etmektedir. TBMM’deki güvenoylaması, Ecevit’in azınlık hükümetini sonlandırmıştır. Ayrıca koalisjonsuz bir kabine kurulamayacağını ortaya koymuştur.¹³⁰

---

¹²⁴ “Ecevit Görev Aldı Temaslara Başladı”, *Milliyet*, (15 Haziran 1977), s. 1.

¹²⁵ “Ecevit Hükümeti Kurdu Korutürk Onayladı”, *Milliyet*, (22 Haziran 1977), s. 1.

¹²⁶ Mustafa Çolak, *Bülent Ecevit, “Karaoğlan”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), s. 179-180.

¹²⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, “5. Dönem, 8. Birleşim”, C. 1, (28 Haziran 1977), s. 28-45.

¹²⁸ “Ecevit: Görüşmelere katılmayanların, güven oylamasına da katılmamaları normaldir”, *Milliyet*, (2 Temmuz 1977), s. 7.

¹²⁹ Soner Dursun, “Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)”, 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 7, S. 20, (Yaz 2018), s. 436.

¹³⁰ Çağhan Uyar, *a.g.e.*, s. 102-117.

5. İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti

Süleyman Demirel, parlamentoda CHP'den sonra en büyük çoğunluğu sağlayan siyasî partinin lideridir. Ecevit Hükümeti'nin güvenoylamasında başarı sağlayamayacağı öngörüsüyle¹³¹ seçimlerden hemen sonra koalisyon kurma girişimlerine başlamıştır. 30 Haziran 1977 tarihinde Demirel, Erbakan ve Türkeş aralarında anlaşarak üçlü koalisyon kurmayı planladıklarını kamuoyuna duyurmuşlardır.¹³²

Korutürk, Kırkınıc Hükümet'in düşmesi üzerinde yeni kabineyi oluşturma görevini Demirel'e vermiştir.¹³³ Bu esnada AP ile CHP'nin koalisyonu gündeme gelmiştir. Türkiye'nin siyasal tansiyonunun yüksek olması ve polarizasyonun aşındırılması için en etkili yöntemin AP ile CHP'nin ortak kabinede yer alması olarak görülmüştür. Ordunun da AP-CHP ortaklığı hususunda ısrarcı olmasına karşın Demirel kanadınca kesin bir dille reddedilmiştir.¹³⁴ Demirel'in AP-CHP koalisyonunu keskin geri çevirmesine rağmen Ecevit ılımlı yaklaşmıştır.¹³⁵

Demirel, yeni hükümeti kurmak üzere çalışmalarını sürdürdüğü sırada koalisyonun adını koyma sorunsalı gündemde yer edinmiştir. Bu hususta Erbakan "MSP'nin temsil ettiği millî görüş ile AP'nin temsil ettiği liberal görüş arasında yapılmış bir koalisyon hükümeti demektir. Bu sebepten dolayı (...) yeni bir MC hükümeti değildir (...) Millî görüş-liberal görüş koalisyonudur. Buna isterseniz (ML, MLK) kısa adını koyabilirsiniz" görüşünü paylaşmıştır.¹³⁶ Ancak kuvvetle muhtemel MHP'nin şerhiyle Erbakan'ın önerisi gerçekleşmemiştir. Hakeza dönemin basınında da yeni kurulacak ortaklık "İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti" nitelendirmesiyle geçmiştir.

AP, MSP ve MHP, 1975-1977 döneminde koalisyonda bulunduğu için hükümet kurma aşaması uzun bir devreye yayılmamıştır. Kırk Birinci Hükümet Demirel'in başkanlığında 21 Temmuz 1977 tarihinde kurulmuştur.¹³⁷ Beşinci Demirel Hükümeti ya da İkinci Milliyetçi Cephe

---

¹³¹ "Demirel: 3-4 gün sonra işgale son verilecek", *Milliyet*, (29 Haziran 1977), s. 1.

¹³² "MC'nin üç lideri: Çoğunluğa dayalı hükümet kurulabilir", *Milliyet*, (1 Temmuz 1977), s. 1-7.

¹³³ "Sıra Demirel'de", *Milliyet*, 5 Temmuz 1977, s. 1; Hükümet kurma görevi Demirel'e verildi", *Cumhuriyet*, (5 Temmuz 1977), s. 1.

¹³⁴ Tanel Demirel, *Adalet Partisi.*, s. 77.

¹³⁵ "Ecevit: AP-CHP önerimiz geçerliliğini sürdürecektir", *Milliyet*, (10 Temmuz 1977), s. 1.

¹³⁶ "MSP'nin tutumu açıklandı", *Milliyet*, (6 Temmuz 1977), s. 7.

¹³⁷ *Dünden Bugüne Başbakanlık, "1920-2004"*, (Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2004), s. 52-53.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

Hükümeti şeklinde de nitelendirilen koalisyonun diğer ortakları olan Erbakan ile Türkeş, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Kabinenin diğer üyeleri, makamları ve partileri de şöyledir;

- Devlet Bakanlığı: Sadi Somuncuoğlu (MHP), Süleyman Arif Emre (MSP), Ali Şevki Erek (AP), Ekrem Ceyhun (AP), Seyfi Öztürk (AP);¹³⁸
- Gençlik ve Spor Bakanlığı: Önel Şakar (AP), Ali Şevki Erek (AP);¹³⁹
- Gümrük ve Tekel Bakanlığı: Gün Sazak (MHP);
- Adalet Bakanlığı: Necmettin Cevheri (AP);
- Milli Savunma Bakanlığı: Sadettin Bilgiç (AP), Turhan Kapanlı (AP);¹⁴⁰
- İçişleri Bakanlığı: Korkut Özal (MSP);
- Dışişleri Bakanlığı: İhsan Sabri Çağlayangil (AP);
- Maliye Bakanlığı: Nevzat Cihat Bilgehan (AP);
- Milli Eğitim Bakanlığı: Nahit Mentеше (AP);
- İmar ve İskân Bakanlığı: Recai Kutan (MSP);
- Bayındırlık Bakanlığı: Mehmet Selahattin Kılıç (AP);
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı: Cengiz Gökçek (MHP);
- Ulaştırma Bakanlığı: Yılmaz Ergenekon (AP);
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı: Fehim Adak (MSP);
- Köyİşleri ve Kooperatifler Bakanı: Turgut Yücel (AP);
- Çalışma Bakanlığı: Fehmi Cumalıoğlu (MSP);
- Sosyal Güvenlik Bakanlığı: Turhan Kapanlı (AP), Mehmet İlhami Ertem (AP);¹⁴¹
- Ticaret Bakanlığı: Ağâh Oktay Güner (MHP);
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı: Oğuzhan Asiltürk (MSP);
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: Kamran İnan (AP);

---

¹³⁸ Ali Şevki Erek, Devlet Bakanlığı görevini 21 Temmuz 1977 ile 1 Kasım 1977 tarihleri arasında yürütmüştür. Ekrem Ceyhun ise Devlet Bakanlığı vazifesini 11 Kasım 1977 ile 5 Ocak 1978 tarihine kadar yapmıştır. Bkz: Sanal, *Demirel Hükümetleri*, s. 329-356.

¹³⁹ Gençlik ve Spor Bakanlığı makamına önce Önel Şakar getirilmiştir. 21 Temmuz 1977 tarihinde işbaşı yapan Şakar, 14 Ekim 1977 günü görevinden ayrılmıştır. 1 Kasım 1977 tarihinde Ali Şevki Erek, Gençlik ve Spor Bakanı olmuştur. Erek, 5 Ocak 1978 tarihine dek makamda kalmıştır. Bkz: Sanal, *Demirel Hükümetleri*, s. 329-356.

¹⁴⁰ Sadettin Bilgiç 21 Temmuz 1977 ile 18 Ekim 1977 tarihleri arasında Milli Savunma Bakanlığı yapmıştır. 1 Kasım 1977’de yerine geçen Turhan Kapanlı, 5 Ocak 1978’e kadar bakanlık koltuğunda oturmuştur. Bkz: Sanal, *Demirel Hükümetleri*, s. 329-356.

¹⁴¹ Turhan Kapanlı 21 Temmuz 1977’den 28 Ekim 1977 tarihine dek sosyal güvenlik bakanlığı makamında bulunmuştur. Kapanlı’nın ardından Mehmet İlhami Ertem, bakanlığa getirilmiştir. Ertem 12 Kasım 1977’den 5 Ocak 1978’e kadar Sosyal Güvenlik Bakanlığı yapmıştır. Bkz: Sanal, *Demirel Hükümetleri*, s. 329-356.

- Kültür Bakanlığı: Avni Akyol (AP);
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı: İskender Cenap Ege (AP);
- Orman Bakanlığı: Sabahattin Avcı (MSP).¹⁴²

Kabinedeki dağılım göz önünde bulundurulduğunda MSP'nin elde ettiği bakanlık miktarının AP'nin neredeyse yarısına tekabül ettiği dikkati çekmektedir. Parlamentodaki sandalye sayısıyla endekslendiğinde MSP'nin sekiz kata yakın AP'nin gerisinde olduğu aşıkardır. MSP'ye önemli bir taviz tanınmıştır. AP'den kotarılan ödünler, muhtemelen MSP'nin CHP ile hükümet kurmaya yanaşmamasından kaynaklanmıştır. Merkeze oynamasının gereğince Demirel, CHP'yi merkezin periferisinde konuşlandırarak ve iktidara gelebilmek amacıyla MSP'ye stratejik öneme haiz bazı bakanlıkları da mkfat olarak sunmuştur. MHP'nin milletvekili niceliğine mukabil elde ettiği bakanlık mevki üçte ikiden üçte bire gerilemiştir. Ancak oranlamalar diğer ortaklarla karşılaştırıldığında MHP'nin kazanımlarının güçlülüğü görülmektedir. Toplumsal şiddet olaylarında MHP'nin belirleyici ve etken pozisyonu, koltuğunu sağlamlaştırmıştır. MSP'nin edindiği ivazlara rağmen fiiliyatta til kalması, ortaklarına karşı söz geçirememesi mevzbahis olmuştur. Başka bir ifadeyle, MSP'nin defacto yerine etkisiz eleman durumuna gelmesi vuku bulmuştur. Koalisyon içi çatlaklara da sebebiyet veren atmosfer¹⁴³ "anahtarlığın" MHP'ye geçtiğinin delaletidir.

İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin koalisyon protokolü ve hükümet programında, seçimlerin hiçbir siyasî partinin tek başına iktidarına izin vermemesi dolayısıyla demokratik mekanizmalara işlerlik kazandırmak adına ortaklığın teşkil edildiği belirtilmiştir. Geçici bir hükümetten ziyade İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin devre sonuna kadar iş başında kalacağı vurgulanmıştır. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminden bariz izler ihtiva eden protokol ve programda; komünizm karşıtlığı, asayişin sağlanması, ekonomi, sosyal politikalar ve manevi değerler üzerinde durulmuştur.¹⁴⁴

Yeni hkmetin işbaşı yapmasıyla en önemli mevzulardan birisi Meclis Başkanlığı seçimleri olmuştur. TBMM'deki siyasî partilerinin hiçbirisinin Meclis Başkanı çıkarabilecek çoğunluğu sağlayamaması hasebiyle seçim turları sürekli devam etmiştir. CHP, parlamentodaki sandalyelerin

¹⁴² Sanal, *Demirel Hükümetleri*, s. 329-356.

¹⁴³ Arpacı, *a.g.e.*, s. 250-251.

¹⁴⁴ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s. 1323-1626.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

çoğunluğunu barındırması nedeniyle meclis başkanlığı makamını kendisine “*layık*” görmüştür. Milliyetçi Cephe partileri ise totalde kalabalığı teşkil ettiği için Meclis Başkanlığı koltuğunu bizatihi kazanılmış hak olarak yorumlamıştır. Kabine üyesi partiler, bu noktada kendi içlerinde de problemlerle karşılaşmışlardır. AP, MSP ve MHP ayrı adaylar çıkarmışlar yahut farklı namzetleri desteklemiştir.¹⁴⁵ Meclis Başkanlığı intihabında tutarlı strateji izlemekten epey uzak irtisam sezdirenen İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin uzlaşya varabildiği yegâne husus CHP’li bir başkan istememeleridir.¹⁴⁶ Başkanlık seçimleri için turların sonuç vermeden sürmesi üzerine CHP Grup Başkanvekilleri Altan Öymen¹⁴⁷ ve Hayrettin Uysal¹⁴⁸ “*Meclis Başkanlık Divanı tam teşekkül edemedi, çalışır hale gelememektedir; hatta, her yaptığı işlem tartışma konusu olmaktadır. Bunun çaresi, biran önce bu Meclis Başkanvekilleri ve Divan Üyelikleri seçimlerinin yapılmasıdır*”¹⁴⁹ değerlendirmesini paylaşmışlardır. Çözümlemeyen Meclis Başkanlığı makamı sorunsal için AP, CHP’ye ikişer yıllık dönüşümlü başkanlık teklifinde bulunmuştur.¹⁵⁰ CHP, ise “*rotasyon önerisi iki yıl sonrası için Millet Meclisi’ne ipotek anlamına gelir*”¹⁵¹ düşüncesiyle reddetmiştir. Siyasî partiler turlar sırasında zaman zaman adaylarında değişikliğe gitmişlerdir. CHP sorunsala çare üretmek amacıyla birkaç tane aday ismi öne çıkarmıştır. TBMM’deki diğer siyasî partilerle kendi adaylarını müzakere eden CHP, nihayetinde Cahit Karakaş ismi üzerinde uzlaşya sağlamıştır. Böylece CHP’li Cahit Karakaş, AP ve MHP’nin de oylarıyla Meclis Başkanı seçilmiştir.¹⁵²

İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde başladığı bürokratizasyon faaliyetlerine devam etmiştir. Ecevit’in azınlık hükümetiyle akamete uğratma girişimlerine karşın İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti periyodunda dikkat çekecek derecede kadrolaşma görülmüştür. Bürokratizasyon çalışmaları, zamanla koalisyon ortakları arasında yarışa dönüşmüştür. Bu durum üçlü koalisyonda münakaşalara neden olmuştur.¹⁵³

¹⁴⁵ “*Aday Yoklamaları Bugün Yapılıyor*”, *Cumhuriyet*, (6 Kasım 1977), s. 1.

¹⁴⁶ “*Buldanlı: AP şemsiyesi çekilirse MHP kalmaz*”, *Milliyet*, (6 Ekim 1977), s. 1.

¹⁴⁷ Altan Öymen ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Çağhan Uyar, *a.g.e.*, s. 1-199.

¹⁴⁸ Hayrettin Uysal ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Menderes Çımar, *a.g.e.*, s. 2104-2105.

¹⁴⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, “5. Dönem, 71. Birleşim”, C. 1, (30 Kasım 1977), s. 428.

¹⁵⁰ “*4 Parti Meclis Başkanlığı İçin Bugün Karar Verecek*”, *Milliyet*, (8 Kasım 1977), s. 1-12.

¹⁵¹ “*Meclis Başkanı için yapılan toplantıda yine sonuç yok*”, *Cumhuriyet*, (9 Kasım 1977), s. 1.

¹⁵² Çağhan Uyar, *a.g.e.*, s. 104-105.

¹⁵³ İlman ve Dönmez, *a.g.m.*, s. 187-188; Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), s. 284.

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nden bakiye toplumsal şiddet olayları, asayiş sorunları, ekonomik sıkıntılar, orduyla gerilimler İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde de devam etmiştir. Koalisyon ortağı partilerin birbirlerini eritme girişimleri, hükümeti olumsuz etkilemiştir.¹⁵⁴

11 Aralık 1977 tarihinde yerel seçimler gerçekleştirilmiştir. Ecevit'in yerel seçim sürecini genel seçim havasında geçirmesi, hükümete yönelik eleştirilerini sıralaması ve hükümetin devrileceğini belirtmesi CHP'yi birinci parti çıkarmıştır. CHP'nin yerel seçimlerdeki başarısı İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ortakları arasında huzursuzluğa yol açmıştır. Seçimlerden sonra Ecevit'in eleştirilerine devam etmesi, İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni sona doğru yaklaştırmıştır.¹⁵⁵

Ecevit'in makul söylemlerine binaen iş dünyasının da içerisinde bulunduğu geniş bir çevrenin desteğini almaya başlamıştır. Bu noktada CHP ile AP koalisyonu tekrar gündeme gelmiştir. AP içerisinde bir kanadın da müzaheretıyla CHP ve AP arasında hükümet kurulması kamuoyunda beklenti halini almıştır. Muhtemel CHP ile AP koalisyonuna ilişkin Demirel "CHP ile koalisyon kurmamız mümkün değildir. Misyonumuz buna manidir. Bunun bize bir faydası yoktur. AP'nin misyonu CHP'nin karşısında olmaktır. O nedenle biz CHP ile ortaklık kurmayız"¹⁵⁶ beyanatını vermiştir.¹⁵⁷

Kamuoyunun beklentilerine karşın Demirel'in kapıları kapatması, partisinde çatlağa yol açmıştır. Ecevit'in meydana getirdiği kamuoyunun da itici gücüyle AP'den on bir milletvekili istifa etmiştir. AP'den ayrılan milletvekilleri, Ecevit'i destekleme kararı almıştır.¹⁵⁸ Bunun üzerine TBMM'ye İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ile ilgili bir gensoru verilmiştir.¹⁵⁹ CHP adına Altan Öymen ve Hayrettin Uysal tarafından verilen gensoru önergesinde İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin "içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışıyla ulusal birliğimizi zedelediği, Türkiye'nin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini Anayasanın belirlediği kurallardan ve çerçeveden

---

¹⁵⁴ a.g.m., s. 185-192; Fuat Uçar, "Türk Siyasal Hayatında İktidarların Dil ve Sanat Politikalarına Bir Örnek: Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi", *Asya Studies*, (Winter 2017), s. 18.

¹⁵⁵ Kaan Gaytancıoğlu, *Politik Liderlik ve Bülent Ecevit*, (Edirne: Paradigma Akademi Yayınları, 2014), s. 192-193.

¹⁵⁶ "Aygün: CHP ile hükümet daha uyumlu ve ciddi olur", *Milliyet*, (11 Kasım 1977), s. 9.

¹⁵⁷ Gaytancıoğlu, a.g.e., s. 193-194.

¹⁵⁸ Ünal Yaltrık, *Onbirler Olayı*, (İstanbul: İleri Yayınları, 2005), s. 130-158.

¹⁵⁹ Orhan Koloğlu, *Kim Bu Ecevit*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2001), s. 509-546.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

*uzaklaştırmaya çalıştığı*¹⁶⁰ ibaresi yer almıştır. TBMM’deki güvenoylaması neticesinde İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti düşmüştür. İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, Cumhuriyet tarihinde gensoru ile devrilen ilk hükümettir. Bu bağlamda Demirel de gensoruyla düşürülen ilk başbakandır.¹⁶¹ İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, 5 Ocak 1978 tarihinde sonlanmıştır.¹⁶² Böylece Türk siyasî hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri dönemi kapanmıştır.

Kurtuluş Kayalı, Ecevit ile ilgili *“aktif siyaset hayatı DP tahakkümüne karşı mücadeleyle, deyim yerindeyse demokrasi mücadelesiyle başlamış ve (...) aynı doğrultuda sürmektedir (...) Ecevit tipik bir 1950’li yıllar CHP’lisidir”*¹⁶³ vecizini paylaşmaktadır. Ecevit’in politik kariyerinin demokrasi savaşıyla şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, parlamentoda çoğunluğu teşkil eden bir partinin her iki Milliyetçi Cephe Hükümeti’ni düşürmeye çalışması doğal bir refleksivite olarak temayüz etmiştir.

SONUÇ

Türk demokrasisi kendine özgü dinamikler etrafında şekillenmiştir. Modern siyasetin oluşumu ve kurumsallaşması, merkez sol ve merkez sağ eksenlerini yaratmıştır. Otoriterizm-demokrasi çelişkisini içerisinde barındırarak vücut bulan Türk demokrasisi, merkez sol ve merkez sağın karakteristiğini her daim taşıyarak ilerlemiştir.

Demokrasi kültürünün tam yerleşmemesi, siyasal problemler, rejim sorunsalı, istikrarsızlık atmosferi, iktisadî bunalımlar gibi etmenler Türk siyaseti üzerinde kamplaşma ortamı tetiklemiştir. Tarihsel süreç içerisinde Türk demokrasisinin özyapısal formuna münderiç çeşitli kutuplaşma hareketleri gözlemlenmiştir. Politikadaki patronaj sebebiyle ortaya çıkan siyasal statükoculuk polarizasyonu meydana getiren temel faktörlerdendir. Esasen ittifak stratejisine işaret eden durum, muhafazakâr bir hüviyet de kazanmıştır. Enikonu siyasî hamilik pozisyonuna evrilen çatışma ve gerilimler Türk demokrasisinin 1970’li yıllarında Milliyetçi Cephe Hükümetleri şeklinde billurlaşmıştır.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri, merkez sağın hamurundaki çeşitli renklerinin karışımından meydana gelmiştir. Süleyman Demirel başkanlığında kurulan

---

¹⁶⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, “5. Dönem, 81. Birleşim”, C. 1, (22 Aralık 1977), s. 570-571; Mesut Aydın, *Gensoru*, (Ankara: Orient Yayınları, 2010), s. 226.

¹⁶¹ Çağhan Uyar, *a.g.e.*, s. 105-106.

¹⁶² Sanal, *Demirel Hükümetleri*, s. 12-15.

¹⁶³ Kayalı, *Türk Kültür Dünyasından Portreler*, s. 36.

hükümetler; Türkçülük, Milliyetçilik ve Muhafazakârlık biçiminde tecessüm eden tonlamaların giriftliğini nakşetmiştir. Homojenlikten uzak bir manzara sergileyen Milliyetçi Cephe Hükümetleri, demokratik mekanizmaların anafora sürüklenmesini engellemiştir. Ancak merkez sağın renk dağılımındaki çeşitlilik kutuplaşmaya ivme kazandırmıştır.

Türk demokrasi tarihinin iki buçuk yıla yakın bir devresini kapsayan Milliyetçi Cephe Hükümetleri, uzun uğraşlar neticesinde kurulmuştur. Hükümet teşkili sancılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Aynı devrede kabinenin oluşturulmasının sürüncemede kalması, demokrasinin işlemlerini sekteye uğratmıştır. Geçici hükümetlerle idare edilen sistem; yasama, yürütme ve denetim gibi birtakım yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Milliyetçi Cephe Hükümetleri, bazı bunalımlara sebebiyet verdiyse de siyasî düzenin rehavetini asgariye indirgemmiştir.

Otuz Dokuzuncu ve Kırk Birinci Hükümet'ten müteşekkil Milliyetçi Cephe Hükümetleri ortakları geçimsiz bir tutum izlemiştir. Kabine üyesi partiler, uzlaşma kültüründen ziyade çatışma meyilli olmuştur. Milliyetçi Cephe'deki politik voltaj yüksekliği, ortakları kör döğüşüne kanalize etmiştir. Hükümetin kendi iç sorunlarıyla uğraşmak durumunda kalması, neredeyse statik bir seyir izlemesine yol açmıştır. Demokratik mekanizmaları da durağanlığa sevk eden ortam, zayıf, kırılgan ve istikrarsız bir hükümet modeli portresi çizmiştir.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri ahenkli bir tipolojiyi yansıtmaması, siyasî çatışma ve kaosun kilometre taşlarını döşemiştir. Nihayetinde sadece kendi aralarında değil, parlamentodaki diğer siyasî partilerle de gerilim halinde olmuşlardır.

1975-1978 devresini ihtiva eden Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nde siyasî polarizasyonun ağır basması söz konusudur. Milliyetçi Cephe Hükümetleri, ittifak şablonuyla görüntü vermesine karşın kabine ve meclis bünyesindeki gerilimler göz önünde bulundurulduğunda daha çok kamplaşma modeli sergilediği dikkati çekmektedir. Binaenaleyh hükümetlerin hassas bir denge üzerine bina edilmesi kutuplaşmanın ayrıca delaletidir.

CHP, 1973 ve 1977 senelerinde düzenlenen genel seçimlerde birinci parti çıkmıştır. Buna mukabil parlamentodaki çoğunluğu meydana getirmiştir. Her iki genel seçimde de CHP'nin ekseriyeti elinde tutmasına karşın Milliyetçi Cephe ortakları, millî iradeyi geri plana atarak, CHP'yi saf dışı bırakmaya çalışmıştır. Esasen merkeze oynama ve merkezi çevreye itme projesini

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

sacayağını oluşturduğu izlenimini uyandıran durum, kutuplaşmayı da artırmıştır. Seçim sonuçları ve meclisteki milletvekili aritmetiğini göz ardı eden Milliyetçi Cephe, CHP’ye manevra sahası bırakmamaya çaba harcamıştır. Doğru orantılı olarak ulus iradesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve ülke yönetimine tam anlamıyla tecellisini önlemiştir. Buradan hareketle Milliyetçi Cephe birlikteliği siyasî otoriterizm örneği sergilemiştir.

Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti müddetince öne çıkan gelişmeler; ekonomik sorunlar, toplumsal şiddet olayları, bazı yolsuzluk iddiaları, hizipleşmeler, bürokrasi, ordu ve siyasetle yaşanan cereyanlar olmuştur.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Türkiye’de merkez sağ damarın ananevisine rölatif ve içkin hareket etmiştir. Türk siyasetinde merkez çevre ilişkilerinin merkezden çevreye ve çevreden merkeze kayma eğilimi sergilediği bir döneme denk gelen Milliyetçi Cephe Hükümetleri, demokrasinin kırılma yaşadığı safhada iş başı yapmıştır. Merkez ile çevrenin yer değiştirmesine mukabil; merkezin çevreyi karar alıcı mekanizmalar için henüz hazır görmemesi, çevrenin merkeze gelmekteki ısrarcı tutumu ve halkın iktidarı çevrenin temsilcilerine devretmedeki çekinceli tavrı çatışması vuku bulmuştur. Bütün bu gerilimlerin sancısını ise Milliyetçi Cephe Hükümetleri çekmiştir.

Sonuç olarak; siyasal modernleşmenin ürettiği köklü geleneklerin Türk demokrasisinin 1970’li yıllarında Milliyetçi Cephe Hükümetleri şeklinde kristalizasyonu gözlemlenmiştir. Türk demokrasisinin özüne mahsus dinamiklerine mündemiç Milliyetçi Cephe Hükümetleri, siyasal modernleşme açısından önemli bir vetireyi serdetmiştir.

KAYNAKÇA

1. Resmi Yayınlar

Dünden Bugüne Başbakanlık, “1920-2004”, (Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2004).

Millet Meclisi Tutanak Dergisi.

Resmi Gazete.

2. Kitaplar

Ağırbaş, Ali Murat, *Milli Görüş Siyaseti, “Milli Nizam Partisi’nden Fazilet Partisi’ne”, (İstanbul: Kopernik Kitap, 2019).*

Ağirel, Murat, *Sarmal*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020).

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye, "1945-1980"*, Çeviren: Ahmet Fethi, (İstanbul: Hil Yayınları, 2015).

Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Çeviren: Fatmagül Berktaş (Baltalı), (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016).

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çeviren: Yavuz Alogan, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012).

Akşin, Sina, *31 Mart Olayı*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2015).

Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2017).

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015).

Akşin, Sina (Ed.), *Türkiye Tarihi, "Çağdaş Türkiye 1908-1980"*, C. 4, (İzmir: Cem Yayınevi, 2018).

Akyol, Taha, *Onlar da Kahramandı, "Güce Boyun Eğmediler"*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2020).

Albayrak, Mustafa, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2010).

Albayrak, Sadık, *Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı*, (İstanbul: Araştırma Yayınları, 1989).

Altuğ, Kurtul, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, (İstanbul: Koza Yayınları, 1976).

Arpacı, Işıl, *Türk Siyasetinde Erbakan*, (İstanbul: Kopernik Kitap, 2017).

Arslan, Murat, *Süleyman Demirel*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019).

Aydın, Mesut, *Gensoru*, (Ankara: Orient Yayınları, 2010).

Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018).

Bardakçı, Murat, *Yıkılış ve Kuruluş, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Belgeleri"*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018).

Bilâ, Hikmet, *CHP 1919-1999*, (İstanbul: Doğan Kitap, 1999).

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

Bilâ, Hikmet, *CHP Tarihi, “1919-1979”*, Ankara: Doruk Matbaacılık Sanayi, 1979).

Bilâ, Hikmet, *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, (Basım yeri belirtilmemiş, Milliyet Yayınları, 1987).

Bilbilik, Erol, *Öncesi Sonrasıyla 9 Mart-12 Mart Süreci*, (İstanbul: -Profil Yayıncılık, 2013).

Bora, Tanıl, *Türk Sağının Üç Hâli, “Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık”*, (İstanbul: Birikim Kitapları, 2018).

Burns, Emile, *Marksizm Nedir?*, Çeviri: Mehmet Dikmen, (İstanbul: Yordam Kitap, 2015).

Cem, İsmail, *Siyaset Yazıları, “1975-1980 Türkiye”*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011).

Cizre, Ümit, *AP-Ordu İlişkileri, “Bir İkilemin Anatomisi”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002).

Çavdar, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, “1950’den Günümüze”*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2013).

Çolak, Mustafa, *Bülent Ecevit, “Karaoğlan”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).

Çınar, Menderes, *Türk Parlamento Tarihi, “TBMM XIII. Dönem (1965-1969)”*, C. 4, (Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, basım tarihi belirtilmemiş).

Çınar, Ömer, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, (Ankara: Kitap Dostu Yayınları, 2016).

Çiçek, Atıl Cem, *Milliyetçilik Bayrağını Sosyalistler Taşır!*, *“Türk Siyasal Yaşamında Yön Dergisi (1961-1967)”*, (İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016).

Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis’te Muhalefet, “İkinci Grup”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).

Demirel, Tanel, *Adalet Partisi, “İdeoloji ve Politika”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).

Duman, Doğan, *Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*, (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1997).

Ecevit, Bülent, *Bu Düzen Değişmelidir*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009).

Ecevit, Bülent, *Ortanın Solu*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Basım tarihi belirtilmemiş).

Ergin, Muharrem, *Milliyetçiler Korkmayınız Birleşiniz*, (Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A. Ş., 1976).

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti, "Tarihi ve İdeolojisi"*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.

Ersan, Vehbi, *1970'lerde Türkiye Solu*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2014).

Gaytancıoğlu, Kaan, *Politik Liderlik ve Bülent Ecevit*, (Edirne: Paradigma Akademi Yayınları, 2014).

Gezici, Aytekin, *Bir Karaoğlan Masalı Bülent Ecevit*, (İstanbul: Akis Kitap, 2006).

Gezici, Aytekin, *İslamköy'den Türban Karşıtlığına Süleyman Demirel*, (İstanbul: Akis Kitap, 2006).

Gündoğmuş, Bekir, *Siyasal Tercihler*, (İstanbul: Düzey Yayınevi, 2014).

İnalçık, Halil, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017).

İnalçık, Halil, *Osmanlı ve Modern Türkiye*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017).

İnalçık, Halil ve Seyitdanlıoğlu, Mehmet, *Tanzimat, "Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu"*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017).

Kahraman, Hasan Bülent, *AKP ve Türk Sağı*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009).

Kahraman, Hasan Bülent, *Sosyal Demokrasi Türkiye ve Partileri*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1993).

Kahraman, Hasan Bülent, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi, "Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar"*, C. 1, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010).

Kara, Muzaffer Ayhan, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*, (Ankara: BigBang Yayınları, 2015).

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi, “Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller”*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010).

Kayalı, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset, “27 Mayıs-12 Mart”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018).

Kayalı, Kurtuluş, *Türk Kültür Dünyasından Portreler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018).

Kaynar, Mete Kaan, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).

Kızılkaya, Ahmet, *Atatürkçü Milliyetçiliğin İki Yüzü Kadro ve Ülkü, “Devrim İdeolojisinin Rakip Müellifleri”*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2020).

Kili, Suna, *1960-75 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nde Gelişmeler*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976).

Koloğlu, Orhan, *Kim Bu Ecevit*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2001).

Komsuoğlu, Ayşegül, *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, (İstanbul: Bengi Yayınları, 2008).

Kongar, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye, “2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı”*, (Remzi Kitabevi, Basım yeri ve basım tarihi belirtilmemiş).

Küçük, Yalçın, *Türkiye Üzerine Tezler, “1908-1978”*, C. 4, (İstanbul, Tekin Yayınevi, 1978).

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çeviri: Boğaç Babür Tuna, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2013).

Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri, “1895-1908”*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, Derleyenler: Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).

Mardin, Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993).

Mardin, Şerif, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, Derleyenler: Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).

Mardin, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çevirenler: Mümtaz’er Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996).

- Mert, Nuray, *Hep Muhalif Olmak*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001).
- Mert, Nuray, *İslâm ve Demokrasi, "Bir Kurt Masalı"*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998).
- Mert, Nuray, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2007).
- Mütercimler, Erol, *Komplo Teorileri, "Aynanın Ardında Kalan Gerçekler"*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016).
- Neziroğlu, İrfan ve Yılmaz, Tuncer, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C. 2*, (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2015).
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2018).
- Ortaylı, İlber ve Küçükkaya, İsmail, *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı, "1923-2023"*, Kronik Kitap, İstanbul, 2017.
- Ortaylı, İlber, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014).
- Örs, H. Birsen, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016).
- Öymen, Altan ve Mumcu, Uğur, *Mobilya Dosyası*, (Ankara: Anka Yayınları, 1975).
- Sanal, Türker, *Demirel Hükümetleri*, (Ankara: Sim Matbaacılık, 2000).
- Sanal, Türker, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, (Ankara: Sim Matbaacılık, 1995).
- Sanal, Türker, *Türkiye'nin Hükümetleri*, (Ankara: Sim Matbaacılık, 1997).
- Sarı, Eren, *Çoban Sülû*, (Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2016).
- Shaw, Stanford J. ve Kural Shaw, Ezel, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, "Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975"*, C. 2, Çeviren: Mehmet Harmancı, (İstanbul: E Yayınları, 2010).
- Somel, Ali, *Devletçilik ve Planlama Tartışmalarına Damga Vuran Forum Dergisi*, (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2010).
- Şahin, Remzi, *Ecevit ve Çevresi*, (Ankara: Hitit Ajans Doğuş Matbaası, 1974).

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

Şener, Mustafa, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, (İstanbul: Yordam Kitap, 2010).

Tanör, Bülent, *Anayasal Gelişme Tezleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018).

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

Tanör, Bülent, *Türkiye’de Kongre İktidarları, “1918-1920”*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002).

Teazıs, Christos, *İkincilerin Cumhuriyeti, “Adalet ve Kalkınma Partisi”*, (İstanbul: Mızrak Yayınları, 2010).

Toprak, Zafer, *Türkiye’de Milli İktisat, “1908-1918”*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017).

Tosun, Tanju, *Türk Parti Sisteminde Merkez-Sağ ve Merkez-Solda Parçalanma*, (İstanbul: Boyut Yayınları, 1999).

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’nin Siyasî Hayatında Batılulaşma Hareketleri*, (İstanbul: Yedigün Matbaası, 1960).

Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması, “1923-1931”*, (Ankara: Yurt Yayınları, 1981).

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, “İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direniş”, C. 1*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008).

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, “Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923-1938)”, C. 3/1*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013).

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, “Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)”, C. 5*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002).

Uçar, Fuat, *Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2015).

Uyar, Hakkı, *1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, (İstanbul: TÜSES Yayınları, 2000).

Uyar, Hakkı, *Demokrat Parti İktidarında CHP, “1950-1960”*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017).

Uyar, Hakkı, *İki Darbe Arasında CHP, “1960-1971”*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017).

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2012).

Uyar, Hakkı, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2012).

Yalçın, Soner, *Erbakan*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013).

Yaltırık, Ünal, *Onbirler Olayı*, (İstanbul: İleri Yayınları, 2005).

Yerasimos, Stefanos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, "I. Dünya Savaşından 1971'e"*, C. 3, (İstanbul: Gözlem Yayınları, 1976).

Yetim, Fahri, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Düşüncesinde Arayışlar*, (İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2017).

Yıldız, Ahmet, *Cumhuriyetin Demokrasiyle İmtihanı*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2012).

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çeviren: Yasemin Saner, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).

3. Makaleler ve Bildiriler

Arslan, Esat, "1980 Öncesi İstikrarsızlık Döneminin Demokrasimize Olumsuz Yansımaları", *Cumhuriyet Dönemi Demokratikleşme Faaliyetleri Sempozyumu Bildirileri, "28 Ekim 2005-İstanbul"*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2010), s. 111-212.

Çavdar, Tefik, "Adalet Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 8, (İstanbul: İletişim Yayınları, Basım tarihi belirtilmemiş), s. 2089-2101.

Çavdar, Tefik, "Cumhuriyet Döneminde Türk İktisadi Düşüncesi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, (İstanbul: İletişim Yayınları, Basım tarihi belirtilmemiş), s. 1074-1084.

Dursun, Soner, "Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 7, S. 20, (Yaz 2018), s. 425-440.

Ertuğrul, Esen ve Uyar, Çağhan, "Sıradışı Bir Yeni Osmanlı Aydını: Ali Suavi", *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Çağdaş Düşünce Hayatı Dergisi*, C. 2, S. 2, (2019), s. 44-68.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi Açısından Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1978)

Genç Yılmaz, Ayfer, “I. Milliyetçi Cephe Hükümeti: Siyasal Şiddet ve Devlet”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, (Eylül 2015), s. 221-246.

İlman, Arif ve Dönmez, Cengiz, “12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 21, (Bahar 2015), s. 163-198.

Kaya, Yakup ve Şahin, Hüseyin, “Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçi Cephe Hükümetleri”, *Tarihin Peşinde*, S. 19, (2018), s. 515-540.

Uçar, Fuat, “Türk Siyasal Hayatında İktidarların Dil ve Sanat Politikalarına Bir Örnek: Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi”, *Asya Studies*, (Winter 2017), s. 17-25.

Yetim, Fahri, “Modern Bir Aydın Hareketi Olarak Yeni Osmanlılar ve İslam Dünyası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, (Nisan 2015), s. 1-18.

4. Tezler

Bozkır, Gürcan, *Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi (1967-1980)*, (İzmir: T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996).

Hüroğlu, Hatice Sinem, *Akis Mecmuasına Göre Türkiye’de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler (1954-1967)*, (Ankara, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

Uyar, Çağhan, *Türk Siyasi Hayatında Mehmet Altan Öymen*, (Eskişehir: T. C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

Yalansız, Nedim, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon Hükümetleri (1961-1980)*, (İzmir: T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002).

5. İnternet Kaynakları

Şen, Ersan, “1924 Anayasası”, *Haber7.com*, (24 Ocak 2017), Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020.

6. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet.

Hürriyet.

Milliyet.

7. Siyasi Parti Yayınları

Faşızın Milliyetçi Cephe ve Görevlerimiz, (İstanbul: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Yayını, 1975).

Milliyetçi Cephe Ne Dedi Ne Yaptı, (basım yeri belirtilmemiş, Adalet Partisi, basım tarihi belirtilmemiş).

Sel, N., *20. Yüzyılın Şakası Milliyetçi Cephe*, (İstanbul: Habora Kitabevi, 1975).

Tok, Şükriye, *İşte Milliyetçi Cephe*, Cumhuriyet Halk Partisi Yayın No: 1, (İstanbul: Güray Matbaacılık, 1976).

Tuncer, Acar, *Demirel'in Çizdiği Hedef Milliyetçi Cephe Birliği*, (İzmir: Karınca Matbaacılık, Basım tarihi belirtilmemiş).